

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Іноземний капітал та його роль у банківській системі»

Студентки 2 курсу, 3м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Лузан
Тетяни
Василівни

Науковий керівник
канд.екон.наук,
доцент
Гарант освітньої програми
д-р екон.наук,
професор

Сушко Наталія
Мар'янівна

Шульга Наталія
Петрівна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ.....	6
1.1. Економічна сутність іноземного банківництва	6
1.2. Переваги та недоліки залучення іноземного капіталу до банківських систем	13
1.3. Сучасні форми залучення іноземного капіталу в банківські системи ..	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.....	25
2.1 Аналіз частки та структури іноземного капіталу в банківській системі України	25
2.2 Порівняльний аналіз діяльності вітчизняних банків і банків з іноземним капіталом	33
2.3 Оцінка впливу банків з іноземним капіталом на фінансову стійкість банківської системи	41
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ	49
3.1 Досвід зарубіжних країн щодо регламентування діяльності банків з іноземним капіталом	49
3.2 Удосконалення регулювання діяльності іноземних банків в Україні ...	57
3.3 Загрози зростання частки іноземного капіталу для банківської системи України	64
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах у банківській системі України присутність банків з іноземним капіталом відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи ринкового типу, дає змогу розширити ресурсний потенціал банків, сприяє залученню іноземних інвестицій, підвищенню ефективності якості послуг вітчизняних банків. Поряд з тим, зростання обсягу іноземного капіталу банків може призвести до зміни структури банківської системи, впливає на коливання ліквідності, фінансової стійкості та надійності банків, може нести загрози фінансових та економічних ризиків та можливого відтоку фінансових ресурсів. Тому питання присутності та збільшення ролі іноземного капіталу в банківській системі України в сучасних умовах нестабільного розвитку економіки є одним з актуальних, та пов'язано зі збільшенням частки банків з іноземним капіталом в загальній сукупності вітчизняних банків.

Проблеми виникнення, діяльності банків з іноземним капіталом та їх вплив на вітчизняний банківський сектор відображено у працях таких вчених-економістів як: Дзюблюк О. [19], Заєць М. [25], Корнилюк Р. [28], Осадчий Є. [39], Прімерова О. [44], Романик О [49], Соскін О. [51], Чуб О. [56] та інші.

Вивчення існуючих в сучасній економічній науці теоретико-методичних підходів відносно проблематики іноземного банківського капіталу дозволяє зробити висновок, що не сформований єдиний комплексний підхід щодо визначення впливу іноземних банків на банківську систему України та його регулювання. При цьому недостатньо враховуються відмінності банків, що належать іноземним інвесторам (мається на увазі різниця в країнах походження капіталу, формах присутності, способах проникнення), особливості корпоративного управління в транснаціональних банках та наслідки впливу світової фінансової кризи на діяльність іноземних банків в Україні.

Метою роботи є дослідження теоретичних і методичних засад розвитку банківської системи України з урахуванням процесів входження іноземного

капіталу, розробка рекомендацій щодо удосконалення регулювання діяльності іноземних установ в банківській системі України.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- дослідити теоретичні основи та правові норми діяльності іноземних банків;
- визначити переваги та недоліки функціонування банків із іноземним капіталом;
- розкрити вплив іноземних банків на банківський сектор через аналіз діяльності іноземних банків та порівняти отримані показники з вітчизняними банками;
- охарактеризувати досвід зарубіжних країн щодо регламентування діяльності іноземних банків;
- окреслити стратегічні напрямки удосконалення регулювання діяльності іноземних банків в Україні;
- обґрунтувати можливі фінансові та економічні ризики зростання частки іноземного капіталу для банківської системи України.

Об'єктом дослідження процеси входження та функціонування іноземного капіталу в банківській системі України.

Предметом дослідження є власне діяльність іноземних банків та її вплив на результати діяльності ринку банківських послуг в Україні.

Методи дослідження. Для дослідження ролі та міри впливу іноземних банків на банківський сектор України були використані статистичні методи, методи прогнозування, методи фінансового аналізу, методи порівняння та спостереження.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані Національного банку України; фінансова звітність банків; законодавчі і нормативні акти з питань регулювання діяльності банків з іноземним капіталом; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з розкриттям питання сучасного стану та перспектив діяльності іноземних банків для банківської

системи України. Безпосередньо у процесі дослідження одержано такі наукові результати: узагальнено визначення поняття іноземного банку. Запропоновано використовувати наступне: іноземний банк – це банківська установа, що знаходиться під контролем інвесторів з зарубіжних країн (тобто їм належить 100% акцій), при цьому прийняття стратегічних рішень щодо його функціонування здійснюється із-за кордону; удосконалено методичні положення щодо регулювання діяльності іноземних банків в Україні.

Практичне значення роботи полягає у тому, що матеріал роботи може бути використаний з метою удосконалення регулювання діяльності іноземних банків за допомогою законодавства для забезпечення ефективного функціонування банківської системи України.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Лузан Т.В. Сучасний стан та проблеми функціонування банків з іноземним капіталом в Україні//Стратегії розвитку фінансового ринку України: зб. наук. ст. студ. денної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2018. – 366 с. (С.133-139).

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 85 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 10 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 62 найменувань, 3 додатки на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ

1.1. Економічна сутність іноземного банківництва

Економічний розвиток країни в сучасному світі значною мірою залежить від її участі в міжнародних відносинах. Світовий досвід свідчить, що жодна країна не спромоглася створити повноцінну економіку, ізолювавши себе від світової економічної системи. Глобалізація, через механізми іноземних інвестицій, проявляється у взаємопроникненні окремих національних економік у вигляді вільного переливання фінансового капіталу між національними та регіональними ринками капіталу.

Участь іноземного капіталу відіграє важливу роль у розвитку банківської системи та економіки будь-якої країни, адже іноземний капітал у переважній більшості країн світу є важливим джерелом фінансування економіки. Проблеми інтенсивного припливу іноземного капіталу притаманні для більшості країн із перехідною економікою. Це пов'язано з процесами фінансової глобалізації, євроінтеграційним курсом та лібералізацією ринку фінансових послуг, яка поглиблюється і стає загальновизнаною світовою тенденцією [19, с. 37].

Різні джерела подають різноманітні визначення таких понять, як: «іноземний капітал», «банк з іноземним капіталом», «іноземний банк» тощо. Традиційним показником, який характеризує участь іноземного капіталу в банківській системі країни, є наявність у статутному капіталі банку частки, яка належить нерезиденту. Поняття «іноземний капітал» висвітлюється в різноманітних формах капіталу (приватний, акціонерний, державний, банківський, промисловий, фінансовий та капітал міжнародних фінансово-кредитних організацій та ін.), який належить закордонним власникам. Тобто, залежно від напрямків входження і суб'єктів, яким належить капітал, можна визначити головне його призначення [11, с. 147].

Банком з іноземним капіталом, згідно з вітчизняним законодавством, є банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 %. Поряд з поняттям «банк з іноземним капіталом» виділяють поняття «іноземний банк», головними ознаками якого є розташування центру прийняття стратегічних рішень за кордоном і контроль іноземних власників [1].

Поряд з поняттям «банк з іноземним капіталом» виділяють поняття «іноземний банк». Головними ознаками іноземного банку є розташування центру прийняття стратегічних рішень за кордоном і контроль іноземних власників [6, с. 54].

На думку С. В. Мочерного, іноземний банк – це банк, який повністю або частково належить іноземному капіталу (приватному, колективному або державному) і діє насамперед у його інтересах. Діяльність іноземного банку перебуває під юрисдикцією національного законодавства і спрямовується в інтересах країни перебування [37, с. 244].

У тлумачному словнику О. Островської суть поняття «іноземний банк» розкривається як банк, що визнаний таким згідно з законодавством іноземної країни, на території якої він зареєстрований. При цьому у формулюванні не визначається, яка частка іноземного капіталу має бути вкладена в банківську установу для отримання статусу іноземного банку, а тільки зазначається реєстрація згідно з законодавством [42, с. 180].

Зсилаючись на вищенаведені визначення термін «банк з іноземним капіталом» можна розглядати в наступному контексті - це банківська установа, що знаходиться під контролем іноземних інвесторів, при цьому прийняття стратегічних рішень щодо її функціонування здійснюється із-за кордону.

В Україні режим функціонування іноземних інвестицій у банківській системі регулюється двома основними законодавчими актами: Законом України «Про банки і банківську діяльність» [1] та Законом України «Про режими іноземного інвестування» [3], згідно з якими банком з іноземним капіталом вважається установа, у якій частка капіталу, що належить хоча б

одному іноземному інвестору, становить не менше 10 %.

Іноземне банківництво розглядається як участь іноземного інвестора (інвестуючої країни) в банківській системі приймаючої країни. Країна-інвестор (банківська установа) інвестує капітал в банківську систему приймаючої країни, створює банк з іноземним капіталом (дочірню структуру, філію, представництво тощо) і здійснює свою діяльність. Під іноземним банківництвом можна розглядати діяльність іноземних банків на вітчизняному ринку.

Отже, іноземне банківництво – це частина фінансового сектору економіки, що включає сукупність інститутів, які повністю або частково створені за рахунок іноземного капіталу, здійснюють свою діяльність на території країни і сприяють розвитку банківської системи. До таких інститутів ми відносимо: філії іноземних банків, дочірні структури (банківські установи зі 100-відсотковим іноземним капіталом, банки з частковою участю іноземного капіталу), відділення та представництва зарубіжних банків [11, с. 153].

Дослідження економічної сутності іноземного банківництва потребує визначення головних його суб'єктів. Зокрема, необхідно виокремити дві групи суб'єктів іноземного банківництва – це прямі, які безпосередньо беруть участь у здійсненні іноземної банківської діяльності і від них залежить можливість здійснення банківської операції і отримання прибутків, а також непрямі, які опосередковано впливають на здійснення іноземного банківництва шляхом створення сприятливого клімату щодо розвитку іноземного банківського бізнесу (див. рис. 1.1.).

Дослідження економічної сутності іноземного банківництва переконує в тому, що розвинута банківська система є необхідною умовою нормального функціонування суб'єктів господарської діяльності та економіки країни в цілому [11, с. 153].

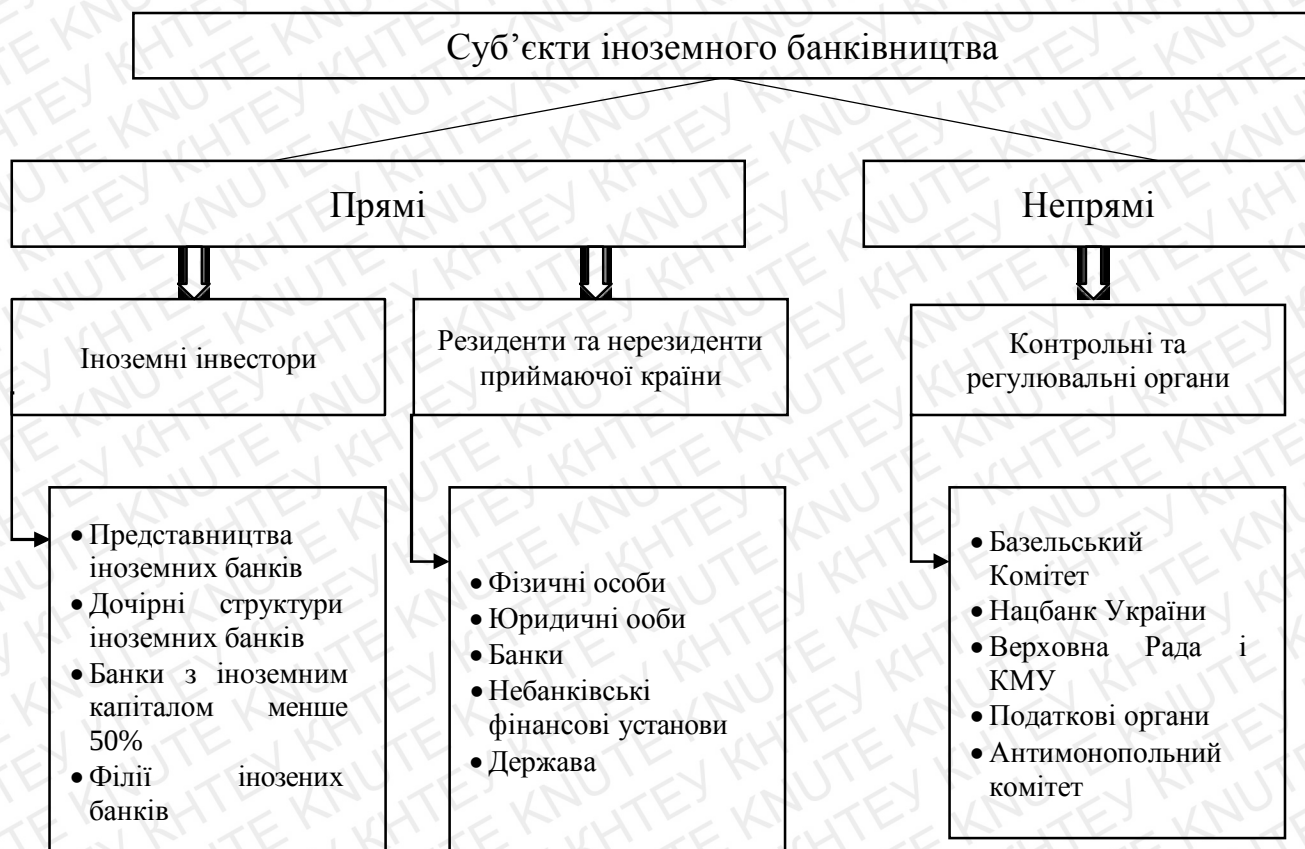

Рис. 1.1. Суб'єкти іноземного банківництва*

Примітка: складено автором за джерелом [11]

Слід зауважити, що іноземний капітал займає дедалі більше місце в банківській системі України. Підвищення його ролі в цілому позитивно впливає на розвиток банківської системи, зокрема через механізми міжбанківської конкуренції, створення якісно нового фінансово-економічного середовища, покращення фінансового та організаційного менеджменту банку, збільшення капіталізації вітчизняних банків. Однак присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі має низку негативних моментів: прихід іноземних банків, які не мають високих міжнародних рейтингів, надійності, достатнього обсягу капіталу; ускладнення банківського нагляду; ймовірність збільшення спекулятивних операцій; чутливість вітчизняних банків до коливань на світових фінансових ринках; можливість захоплення іноземними банками банківського ринку України та посилення іноземного контролю; посилення нерівноправної конкуренції між національними та іноземними

банками; підвищення ймовірності відпливу українського капіталу до зарубіжних країн [59, с. 17].

З огляду на це, Асоціацією українських банків запропоновано законодавчо визначити норму участі іноземних інвестицій у сукупному капіталі банківської системи України на рівні 25%. Варто зазначити, що «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України було визначено норму присутності іноземного капіталу в банківській системі України на рівні 40% [2].

Цілком очевидно, що регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України потребує системного підходу і має базуватися передусім на заходах підтримки конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом, використанні їхніх технологічних та організаційних переваг для підвищення інституційного потенціалу вітчизняної банківської системи загалом [27, с.1].

Залучення зарубіжних кредитних інститутів на український фінансовий ринок стимулюватиме поступальний розвиток банківської системи нашої країни, чому сприятимуть наступні чинники:

- по-перше, підвищення довіри до банківської системи з боку населення і підприємств, які з більшою вірогідністю довірять свої заощадження банкам із першої світової сотні, активи яких вимірюються сотнями мільярдів доларів;
- по-друге, розширення спектра банківських послуг, які прямо корелюють з присутністю іноземних фінансових установ;
- по-третє, зростання ефективності управління вищої і середньої ланки менеджерів українських банків;
- по-четверте, підвищення прозорості банківських операцій з погляду підвищення надходження податкових платежів і зниження відпливу українського капіталу за кордон [31, с. 31].

Банківська система України вже пройшла досить складний шлях з часу свого становлення та досягла значних позитивних результатів у своєму

розвитку. Проте в умовах зростаючої експансії іноземних банків до банківського сектору України, та загострення конкуренції в ньому внаслідок цього, необхідним є забезпечення максимально ефективного функціонування вітчизняної банківської системи, визначальним фактором якого є підвищення конкурентоспроможності українських банківських установ. Адже, на думку багатьох вчених, низький рівень конкурентоспроможності може призвести до фактичної втрати банківської системи, що, відповідно, означатиме втрату важелів впливу на фінансову систему держави, без чого неможливим стає регулювання економіки країни [33, с. 24].

Банки з іноземним капіталом є активними учасниками конкурентної боротьби на вітчизняному фінансовому ринку, проте для подальшого підвищення інвестиційного потенціалу банківської системи України та її стимулюючої ролі в соціально-економічному розвитку країни потрібен системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу до вітчизняного банківського сектору. Необхідно чітко визначити граничну межу питомої ваги іноземного капіталу в сукупному капіталі всієї банківської системи або в капіталі окремого банку. Присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України має відповідати інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяти залученню іноземних інвестицій та розширювати ресурсну базу [50].

Відтак раціональна стратегія державного управління зазначеним процесом полягає в тому, щоб максимально інтегрувати іноземні банки в українську економіку, орієнтуючи її на досягнення пріоритетів національної соціально- економічної політики. У зв'язку з цим основним завданням регулювання діяльності іноземних банків має стати оптимізація використання їх ресурсів та перенесення акцентів з адміністративних важелів стримування експансії іноземного банківського капіталу на сприяння зміцненню конкурентоспроможності українських банків [7, с. 443].

Для розширення сфери впливу іноземного банківського капіталу необхідно уникати його надмірної концентрації та монополізації на одному із

сегментів ринку банківських послуг; забезпечувати належний рівень прозорості джерел зовнішнього інвестування; стимулювати не тільки приплив іноземних коштів у вітчизняну банківську систему, а й запозичувати передовий досвід, передусім новітній менеджмент і технології ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення, що заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування власної клієнтури [35, с. 242].

Таким чином можемо зробити висновок, що у цілому тенденції розвитку банківської системи в умовах глобалізації можна визначити як позитивні, але одним з важливих питань її розвитку має стати посилення взаємозв'язку з реальною економікою. Тільки такий взаємозв'язок може забезпечити її дієвість та стабільність функціонування.

Дослідження економічної сутності іноземного банківництва переконує в тому, що розвинута банківська система є необхідною умовою нормального функціонування суб'єктів господарської діяльності та економіки країни в цілому. Стабільний розвиток банківської системи потребує розвитку конкуренції, підвищення рівня капіталізації банків та залучення іноземного капіталу. На нашу думку, необхідно стимулювати залучення іноземних інвесторів для підвищення рівня капіталізації банківської системи, адже для вирішення цієї проблеми власних капіталів банківської системи недостатньо.

Водночас, для сприяння приходу іноземного банківського капіталу в Україну, в першу чергу, потрібно покращити інвестиційну привабливість та зменшити ризики банківської діяльності. При цьому важливого значення набувають дослідження питання необхідності державного регулювання і контролю як за діяльністю іноземних банківських структур в Україні, так і за обсягами залучення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему. Очевидним є факт, що регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України потребує системного підходу та має базуватися на засадах підтримки конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом та використанні їх технологічних та організаційних переваг.

1.2. Переваги та недоліки залучення іноземного капіталу до банківських систем

Сучасні тенденції розвитку міжнародних економічних відносин, які характеризуються відкриттям внутрішніх фінансових ринків, є частиною всеохоплюючого процесу глобалізації економіки. Крім того, ці процеси відбуваються у зв'язку з потребою в значних фінансових ресурсах та експертних оцінках під час реформування економіки, що відбуваються в країні, яка залучає іноземні інвестиції, або банківських криз. Прихід іноземних банків розглядається як важливий шлях залучення сучасних знань та формування конкурентного середовища.

Рішення про відкриття внутрішніх фінансових ринків для іноземного банківського капіталу ґрунтується на ретельному вивченні всіх плюсів і мінусів. Пільги у відносинах з країнами, ринки яких формуються, є значними. Вважають, що зарубіжні банки сприятимуть розвитку більш ефективної і прозорої кредитнобанківської системи за допомогою залучення і поширення сучасних інноваційних технологій, впроваджуючи нові банківські послуги і продукти, піднімаючи стандарти обслуговування, здійснюючи конкурентний тиск на місцеві банки і збільшення ефективності розподілу фінансових ресурсів. Зростання конкуренції робить вартість посередництва значно нижчою, що призводить до здешевлення кредитів для позичальників. Це навіть може призвести до більш масштабного регулювання та нагляду [19, с. 37].

Під час економічної нестабільності іноземні банки можуть також запропонувати “надійний захист” для вкладників та їх капіталу, а також стабільне джерело коштів порівняно з місцевими банками. Іноземні банки можуть залучати інших іноземних інвесторів у економіку приймаючої країни. Що стосується втрат, то окремі дослідники, наприклад, наводять ряд контраргументів проти входження іноземних банків на місцевий фінансовий ринок. До них належать такі: місцеві банки потребують час для закріплення своїх конкурентних позицій на місцевому банківському ринку (так званий

аргумент “необхідності періоду адаптації”); нові іноземні банки можуть “знімати вершки”; на відміну від вже існуючих банків, вони ще не мають неповернутих кредитів; відсутність зв'язків з місцевою економікою може викликати відтік капіталів [19, с. 37]. З іншого боку, існує стурбованість, що внутрішні регулятори не зможуть належним чином контролювати іноземні банки. Інші дослідники доповнили цей список можливою втратою монетарної автономії і збільшенням плинності потоків капіталу [24, с. 49]. Також існує занепокоєння, що іноземні банки проігнорують певні сегменти ринку або будуть імпортувати економічні кризи зі своїх країн [28, с. 50].

Тому, щоб знайти правильне рішення щодо визначення умов подальшого функціонування іноземного банківського капіталу, слід об'єктивно підійти до визначення та врахування всіх переваг і недоліків присутності іноземних банків в банківській системі країни загалом.

Серед плюсів присутності іноземних банків можна виділити такі:

1. Розширення участі іноземних банків веде до збільшення масштабів перерозподілу фінансових ресурсів через банківську сферу і підвищення показників, що характеризують ці масштаби (відношення банківських активів, кредитів і депозитів до ВВП), що сприяє прискоренню процесів розвитку фінансових ринків, розширюючи спектр банківських послуг та їх якість.

2. Залучення іноземного капіталу сприяє швидкому впровадженню передових, новітніх технологій банківської діяльності, нових методів ведення банківського бізнесу, зокрема використання досвіду фінансового менеджменту, антикризового управління, новітніх маркетингових технологій.

3. Запровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи та здійснення міжнародних фінансових операцій. Поліпшення диверсифікації ризиків завдяки застосуванню новітніх технологій їх страхування. Упровадження системи страхування банківських ризиків та міжнародного досвіду щодо фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації комерційних банків.

4. Можливе здешевлення банківських послуг. Іноземні банки можуть

стати важливим джерелом довгострокового фінансування капіталомістких проектів та забезпечення підприємства необхідними кредитами за нижчими відсотками. Збільшення термінів кредитування, що необхідно для іпотечного кредитування та кредитів в інвестиційну галузь.

5. Посилення розвитку міжбанківської конкуренції на ринку банківських послуг і демонополізація банківського середовища, як наслідок – підвищення ефективності функціонування банківської системи. Збільшення числа гравців на ринку банківських послуг сприяють розширенню спектра якісних банківських послуг, підвищенню кваліфікаційного рівня банківських працівників, що насамперед вигідно для позичальника.

Прихід іноземних банків також сприяє витісненню з ринку економічно слабких банків, що сприятиме посиленню довіри до вітчизняної банківської системи юридичних та фізичних осіб, а також формуванню конкурентоспроможної та фінансово стійкої банківської системи.

6. Іноземні банки сприяють стабілізації банківської системи, підвищенню її стійкості в кризових ситуаціях. Значна частина коштів вкладників і вкладень у фінансовий ринок під час кризи не залишає країну, а осідає на рахунках іноземних банків, що користуються високою довірою у клієнтів [20, с. 26].

У той же час, як показує практика, не спостерігається істотних переваг іноземних банків у ряді сфер банківської діяльності і у впливі на економічну ситуацію в цілому по таких напрямках:

- відсутні ознаки того, що іноземні банки відрізняються більшою здатністю акумулювати приватні заощадження, ніж вітчизняні банківські установи, хоча теоретично, у силу більш високої довіри до них населення, вони мають більше можливостей залучати кошти населення і приватних організацій;
- не виявлена також залежність між збільшенням частки іноземних банків і зміною реальних процентних ставок по банківських вкладах, що в основному визначаються макроекономічними факторами і впливом найбільших національних банків;
- іноземні банки не мають переваги перед національними кредитно-

фінансовими установами й у плані росту обсягів наданих кредитів. Вони мають більш низькі відносні показники, що характеризують кредитну активність [19, с. 37].

При визначенні негативних проявів надмірної концентрації іноземного капіталу у банківській системі слід розглядати їх окремо за такими сферами впливу:

- 1) комерційні банки як суб'єкти валютних відносин;
- 2) валютний ринок;
- 3) банківська система в цілому.

У діяльності комерційних банків спостерігаються тенденції щодо погіршення конкурентоспроможності, порушення рівноправних умов діяльності (низька капіталізація, обмежений доступ до валютних ресурсів тощо), втрата найпривабливіших клієнтів та найвигідніших валютних операцій, а отже, й послаблення їх позицій у валютній діяльності. Вплив на функціонування валютного ринку проявляється у: порівняно швидкому зростанні та переважанні частки іноземних банків на ньому; зростанні нестабільності на ринку внаслідок підвищеної вразливості фінансового сектору країни до світових валютно-фінансових криз, постійних змін на міжнародних ринках цін позичкових капіталів; переважанні операцій спекулятивного характеру та спекулятивних змін попиту і пропозиції іноземних валют; підвищенні загрози відпливу капіталів за кордон і посиленні волатильності валютних курсів; підвищенні ризику залежного розвитку та нав'язуванні іноземними банками своїх правил гри в боротьбі за клієнта і витісненні вітчизняних банків із цього ринку [25, с. 28].

Виявом впливу посилення концентрації іноземного капіталу на всю банківську систему є: порушення рівноваги та спричинення тиску на вітчизняну банківську систему сильними гравцями міжнародного рівня; збільшення її залежності і вразливості до зовнішніх шоків, коливань на світових валютно-фінансових ринках та у банківських системах країн походження іноземних банків, імовірно перенесення їхніх ризиків та тенденцій розвитку на вітчизняну

банківську сферу; прихід іноземних банків, що не мають високих міжнародних рейтингів і достатнього обсягу капіталу; ризики банкрутства головного офісу іноземного банку; зниження довіри населення до банків; експансія іноземного капіталу та втрата національної приналежності внутрішньою банківською системою [25, с. 28]

Візуалізуємо основні негативні та позитивні наслідки присутності іноземного банківського капіталу у формі таблиці (див. табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Основні позитивні та негативні наслідки присутності іноземного банківського капіталу*

Позитивні моменти	Негативні моменти
Створення якісно нового фінансово-економічного середовища	Ускладнення банківського нагляду
Покращення фінансового та організаційного менеджменту банку	Втрата суверенітету в галузі грошово-кредитної політики
Розвиток фондового ринку (за рахунок виходу банків на вітчизняний і зарубіжні фондові ринки)	Чутливість вітчизняних банків до коливань на світових фінансових ринках
Впровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи	Можливість захоплення іноземними банками банківського ринку України
Розширення асортименту банківських та підвищення їх якості	Посилення іноземного контролю
Використання новітніх банківських технологій	Посилення нерівноправної конкуренції між національними та іноземними банками
Покращення якості обслуговування клієнтів	Підвищення ймовірності впливу українського капіталу до зарубіжних країн

* Примітка: складено автором за джерелами [20, с. 26; 25, с.28]

Основні конкурентні переваги групи іноземних банків від вітчизняних полягають у високому рівні зовнішньої підтримки, а саме можливості швидкого доступу до необхідних ресурсів материнських груп. Саме цей фактор забезпечує фінансову стійкість банків з іноземним капіталом через збереження внутрішньокорпоративного припливу дефіцитних капітальних і кредитних коштів [8, с. 7].

Проаналізувавши позитивні та негативні моменти присутності

іноземного капіталу, слід відмітити, що, з одного боку, відкритість фінансової системи збільшує можливості залучення ресурсів на іноземних ринках та відкриває нові шляхи підвищення капіталізації банківської системи, а з іншого – така ситуація може призвести до надмірної залежності банків від кон'юнктури світових фінансових ринків, а держава втратить важелі впливу на банківський сектор [57, с. 86].

Отже, можемо зробити висновок, що однозначної відповіді на питання про позитивний чи негативний характер діяльності іноземних банків не існує, оскільки це залежить від комбінації різних факторів. Однак при розгляді конкретної економічної ситуації, що склалася у визначеній банківській системі, уповноважені органи влади мають змогу, комплексно оцінивши переваги та ризики, розробити ефективний інструментарій регулювання експансії іноземних банків.

Для створення сприятливих умов щодо залучення іноземних інвестицій в національну економіку, необхідно зняти існуючі обмеження на допуск іноземних банків на територію країн із трансформаційною економікою: дозвільний порядок створення іноземних дочірніх банків; обмеження на проведення банківських операцій філіями іноземних банків, що фактично обмежує їхню локалізацію на банківському ринку цих країн.

Тому регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор країни потребує системного підходу і має базуватися передусім на заходах збалансованих інтересів стосовно підтримки конкурентоспроможності вітчизняних банків. Загалом, державна політика повинна сприяти максимізації позитивних ефектів від приходу іноземних інвесторів у банківську систему, нівелюючи при цьому негативні.

Саме тому важливим питанням є розробка стратегії поведінки контролюючого органу щодо регулювання процесу зростання участі іноземних інвесторів у вітчизняній банківській системі.

1.3. Сучасні форми залучення іноземного капіталу в банківські системи

Іноземні банки упродовж другої половини XX століття та початку XXI ст. невпинно збільшують свою кількість і частку в активах приймаючих країн. Так, протягом останнього десятиліття в країнах, що розвиваються, кількість вітчизняних банків скоротилася на 24%, а іноземних зросла на 58%. Зростання кількості іноземних банків окреслює чітку глобальну тенденцію активної експансії іноземного банківського капіталу, що стає джерелом комплексу якісних змін у банківських системах приймаючих країн.

Банки здійснюють бізнес в іноземних країнах через різні типи установ. Їх можна об'єднати у три головні групи: представництва, дочірні компанії та філії. Вибір іноземного банку на користь одного з цих варіантів залежить від його загальної стратегії, типу діяльності, яку він збирається здійснювати в країні-реципієнті (тобто, країні де здійснюватимуться його закордонні операції), та відповідних юридичних і наглядових вимог [50].

Представництва є найбільш обмеженою формою присутності іноземного банку в країні-реципієнті. Їхнє основне завдання полягає у зборі даних та інформації у країні-реципієнті. Вони надають інформацію про ринок та загальні економічні тенденції і підтримують зв'язки з дійсними та потенційними клієнтами. На відміну від дочірніх компаній та філій іноземних банків, представництвам не дозволяється здійснювати ключові банківські операції, такі як прийом депозитів та надання кредитів, і часто їм забороняється брати участь у будь-якій комерційній діяльності. В економіках, що перебувають на стадії становлення, відкриття представництва, зазвичай, є першим кроком на шляху входження на ринок.

Дочірні компанії іноземних банків є юридичними особами, відокремленими від головного банку. Вони створюються за законами країни-реципієнта та підлягають місцевому нагляду і регулюванню. Хоча більша частина їхньої власності належить іноземному головному банку, дочірні компанії є відокремленими особами зі своїм власним капіталом. Як такі, вони

мають окремі від головної компанії банківські рахунки та є фінансово незалежними. Дочірні компанії можуть брати позики лише під свій власний капітал. Це може бути головним обмеженням у здійсненні кредитних операцій у порівнянні з філіями.

Іноземні дочірні компанії створюються, як правило, тоді, коли метою банків є пряма конкуренція з вітчизняними банками. У типових випадках дочірні банки намагаються отримати доступ до місцевого бізнесу та роздрібного ринку. Зазвичай, дочірні підприємства діють на тих же юридичних підставах, що й вітчизняні банки, тобто, їхні операції не обмежуються жодною мірою.

Філії є невід'ємними підрозділами головного банку та діють як юридичні та функціональні відгалуження іноземного головного офісу. Вони не мають статусу окремої юридичної особи та, у більшості випадків, окремого балансу. У загальному випадку, функція нагляду за діяльністю філій іноземних банків належить в першу чергу регулятору в країні походження, а не державним органам країни-реципієнта. І це логічно, оскільки філії є лише підрозділами головного банку, на які поширюється дія законів та регулюючих положень країни місцезнаходження головного офісу. Однак, відповідно міжнародного досвіду, кожна країна може створювати свої правила для іноземних філій.

Переваги філії у порівнянні з дочірньою компанією значно залежать від наглядових вимог в країні-реципієнті, та зменшуються по мірі збільшення обмежень, що накладаються на діяльність філій. Якщо до філії буде висуватись багато регуляторних вимог, їхня вигідна відмінність від дочірніх компаній фактично зникне і тому в іноземних банків буде мало стимулів входити на ринок через філію [50].

Процес інтеграції національного банківського бізнесу в міжнародну фінансову систему розпочався з моменту створення банківської системи та полягав у встановленні кореспондентських відносин із закордонними банками з метою обслуговування зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання [36, с. 287]. Поступово даний процес закріплювався членством

вітчизняних банків у міжнародних платіжних системах, запровадженням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, розширенням присутності іноземного капіталу в економіці України, зокрема в банківському секторі.

Так, експансія іноземних фінансових груп у банківський сектор України відбувалася переважно у двох формах: відкриття нових банків, що означає початок діяльності практично з нуля; купівля і розвиток місцевих банків, яке здійснюється двома шляхами:

а) купується банк як «оболонка», що дає змогу іноземному банку уникати процедури реєстрації, яка необхідна при використанні інших форм входження на ринок;

б) відбувається поглинання власного дочірнього банку, що вже здійснює діяльність в Україні [39, с. 15].

Для повноцінного розуміння складності процесу експансії іноземних банків в Україні здійснено ретроспективний аналіз цього процесу. З цією метою виокремлено п'ять етапів входження іноземних інвесторів до банківського сектору України (див. табл. 1.2.)

Таблиця 1.2

Етапи входження іноземного капіталу до банківської системи України*

Етап	Роки	Характеристика етапу	Особливості етапу
Перший етап	1990-1995 рр.	Намагання побудувати країну з ринковою економікою спонукало до пожвавлення дискусії щодо необхідності допуску іноземних інвесторів на внутрішній банківський ринок.	Спостерігався приплив іноземного спекулятивного капіталу з Росії, Латвії, Франції та офшорних зон. Так, у 1993 р. на українському фінансовому ринку з'явився банк зі 100-відсотковим французьким капіталом – «Креді Ліоне Україна».
Другий етап	1996-1998 рр.	Лібералізація умов входження іноземного капіталу на ринок банківських послуг України. Сприятлива макроекономічна ситуація, зниження темпів інфляції, поступове економічне зростання, що спричинило потік зарубіжних інвестицій в Україну.	Десять банківських установ з іноземним капіталом, П'ять установ – зі 100% капіталом нерезидентів.

Закінчення табл. 1.2

Третій етап	1999-2004 рр.	Розширення та стабілізація діяльності банків з іноземним капіталом на ринку банківських послуг України.	Вхід банків із російським капіталом «Альфа-банк», «НРБ-Україна».
Четвертий етап	2005-2008 рр.	Інтенсивне проникнення іноземного капіталу на ринок банківських послуг України пояснювалося насамперед стабілізацією економічної ситуації в Україні, що робило її сприятливою для ведення банківського бізнесу. Крім того, вітчизняна банківська система, акумулюючи значні кошти й оперативно розміщуючи їх, стала найприбутковішою ланкою фінансового ринку України.	За цей час кількість банків з іноземним капіталом зросла з 19 (станом на 01.01.2005 р.) до 53 (станом на 01.01.2009 р.), а частка іноземного капіталу в структурі статутного капіталу банківської системи України збільшилася відповідно з 9,5% до 36,5%.
П'ятий етап	2009 р. - теперішній час	Наповнення ринку банківських послуг установами з іноземним капіталом та їх поступовий вихід на нові ринки. Розпочався процес активного відпливу іноземного капіталу з банківського сектору України, перш за все, стосується німецьких, австрійських і шведських банків	Банки з іноземним капіталом – 39 (або 47,6%), у тому числі зі 100 % іноземним капіталом – 20 (або 24,4%)

*Примітка: складено автором за джерелами [30; 38; 47]

В Україні експансія іноземного капіталу здійснювалася в основному за рахунок злиття та поглинання банків. Продаж українських банків відбувався такими шляхами:

- повний продаж – у результаті покупки контрольного пакету акцій вітчизняного банку фінансова установа переходить до іноземного власника («Райффайзен банк Аваль», Австрія; «Індекс-Банк», Франція);
- продаж банку з подальшим спільним веденням бізнесу. Цей метод застосовується для банків, які вже належать фінансово-промисловим групам і не можуть бути продані повністю («Укрсоцбанк», Австрія);
- ринковий продаж акцій шляхом їх розміщення на фондовій біржі. Такий метод вигідний для середніх і великих банківських установ, акції яких вільно обертаються на ринку («Мегабанк», Німеччина);
- публічне розміщення акцій (ІРО) вітчизняних банків на світових фондових біржах («Надра», Австрія) [14, с. 261]

З початку 2016 р. НБУ змінив принципи класифікації банків за групами з

виділенням банків із державною часткою і банків іноземних банківських груп, до яких віднесено 24 банки – це банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам, у власності яких є контрольний пакет акцій щонайменше ще однієї банківської установи [48].

Відповідно до характеристики присутності іноземних банківських груп в Україні (див. Додаток А) сучасна банківська система України характеризується наступним чином: 100-відсоткову участь одного іноземного інвестора мають такі банки: ПАТ «СБЕРБАНК», АТ «БМ БАНК», ПАТ «БАНК ФОРВАРД» – РФ, ПАТ «Дойче Банк ДБУ» (Німеччина), ПАТ КБ «ПРАВЕКСБАНК» (Італія), ПАТ «ІНГ Банк Україна» (Нідерланди), АТ «ОТП БАНК» (Угорщина), ПАТ «СІТІБАНК» (США), ПАТ «КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК» (Туреччина), ПАТ «СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК» (Швеція).

Структура іноземного капіталу за країнами походження має наступний вигляд Росія (78,9%), Франція (4,5%), Угорщина (4,5%), Австрія (4,4%), Ізраїль (3,8%), Польща (1,6%), Греція (1,6%). Водночас, частка інших країн (Кіпр, Туреччина, Італія, Казахстан, США, Нідерланди, Швеція тощо) є незначною та складає до 1% (див. рис. 1.2.).

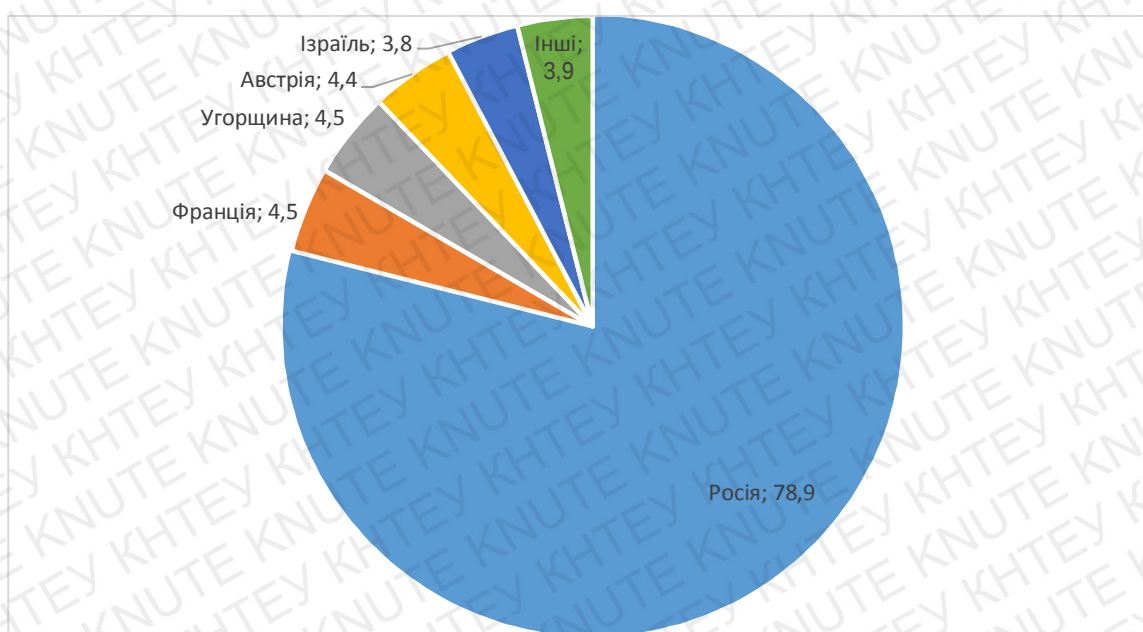

Рис. 1.2. Структура іноземного капіталу в Україні за країнами походження, станом на 01.01.2018 р., %*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Одним із провідних інвесторів у банківську систему України також є Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, що володіє 13 % статутного капіталу АТ «Райффайзен банк Аваль» та 15 % статутного капіталу АТ «Укрсиббанк», що загалом забезпечує його частку у статутному капіталі банківської системи України на рівні 1,5 %.

Отже, враховуючи вищевикладене можемо констатувати, що найбільші обсяги банківського капіталу походять з країн з високим рівнем розвитку банківських систем. На сьогоднішній день найбільша частка іноземних активів контролюється інвесторами з Російської Федерації. Таку структуру іноземних власників можна вважати загрозливою рисою української банківської системи, оскільки вона стає більш залежна від економіко-політичних умов якоїсь однієї держави. Проте структура банківського ринку є досить мобільною і процеси злиття та поглинань можуть з часом суттєво змінювати картину власності за умови економічної кризи, коли відбуватиметься процес перерозподілу власності.

Таким чином, можемо зробити висновки, що основними формами ведення бізнесу банками в іноземних країнах є: представництва, дочірні компанії та філії.

Варто зазначити, що експансія іноземних банків може мати суперечливий характер. Наприклад, для державних органів влади приплив капіталу з-за кордону, з одного боку, є вирішенням проблеми залучення інвестиційних ресурсів, а з іншого – загостренням проблеми економічного суверенітету держави. Зростання мобільності міжнародного банківського капіталу збільшує не тільки шанси країн, що розвиваються, на отримання інвестиційних вливань, а й ризики його відтоку у найбільш несприятливий для економіки момент.

В Україні експансія іноземного капіталу здійснювалась такими шляхами: повний продаж; продаж банку з подальшим спільним веденням бізнесу; ринковий продаж акцій шляхом їх розміщення на фондовій біржі; публічне розміщення акцій (IPO) вітчизняних банків на світових фондових біржах.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз частки та структури іноземного капіталу в банківській системі України

Невід’ємним елементом розвитку вітчизняної банківської системи стала присутність у ній іноземного банківського капіталу, оскільки іноземні інвестори вкладають у національну економіку не лише власні капітали, але й сприяють використанню зарубіжного досвіду ведення банківського бізнесу, забезпеченню прозорості банківської діяльності, налагодженню відносин із зарубіжними державами, інтеграції вітчизняної банківської системи у світовий фінансовий простір [49, с. 348].

Входження іноземного капіталу на національний фінансовий ринок є наслідком виходу України у міжнародний фінансовий простір та проявом міжнародної інтеграції та глобалізації. Тому на сучасному етапі розвитку банківської системи України прихід іноземних інвесторів у вітчизняний фінансовий простір цілком закономірним та має на це об’єктивні причини.

За даними офіційної статистики, за станом на 1 квітня 2018 року в Україні кількість зареєстрованих банків становить 82, з них банки з іноземним капіталом – 39 (або 47,6%), у тому числі зі 100 % іноземним капіталом – 20 (або 24,4%), частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків становить 56%, тому можна констатувати, що українська банківська система вже значною мірою інтегрована у світовий фінансовий ринок.

Банківська криза та нестабільність політичної й економічної ситуації зумовили скорочення кількості банків з іноземним капіталом (див. рис. 2.1.).

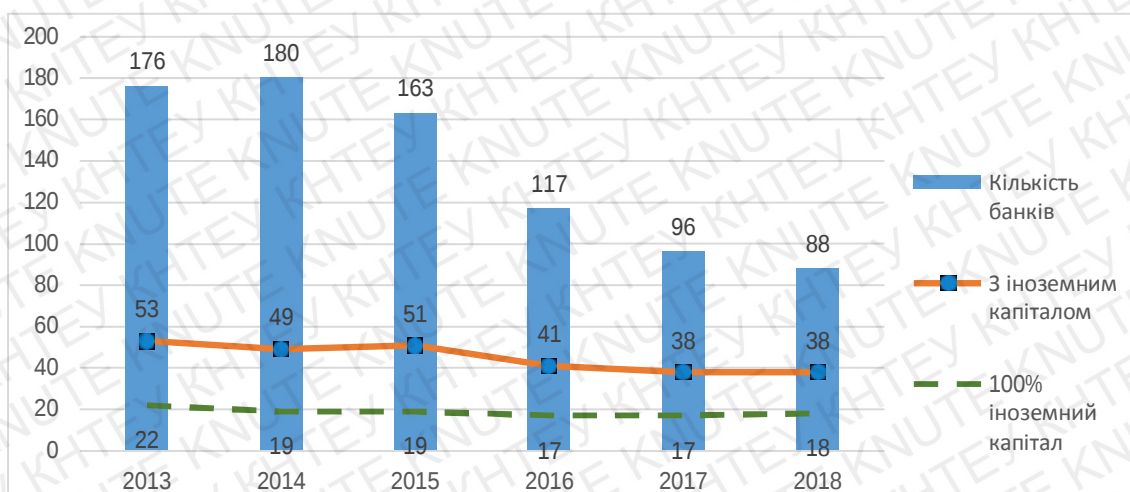

Рис. 2.1. Динаміка зміни кількості банків та банків з іноземним капіталом в Україні, в 2013-2018 рр., станом на 01.01.*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Отже, за даними Національного банку України, за період 2013–2018 рр. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зменшилася на 15 (або на 26,4%), з них кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом на чотири (або на 18,2%).

Таким чином, в Україні з'явилася зворотна тенденція – відтік іноземних інвестицій з вітчизняної банківської системи під впливом низки факторів: відсутність в найближчій перспективі суттєвих передумов для покращення ділового клімату в Україні; непрозора судова системи та відсутність інституту захисту прав кредиторів; поступова трансформація бізнес-моделей європейських банків у контексті оптимізації географічної присутності в окремих регіонах; валютна нестабільність; зниження сукупного попиту і переміщення заощаджень із банківського в позабанківський сектор [46, с. 161].

На думку О. Соскіна, вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду, оскільки вона тримається лише завдяки європейським банкам, які відкрили в Україні свої дочірні банки. Саме завдяки банкам з іноземним капіталом вітчизняній фінансовій системі у 2008 році вдалося втриматися, і якщо вони зараз підуть, то це викличе її крах [51].

Традиційним показником, який характеризує участь іноземного капіталу в банківській системі країни, є наявність у статутному капіталі банку частки,

яка належить нерезиденту (див. рис. 2.2.).

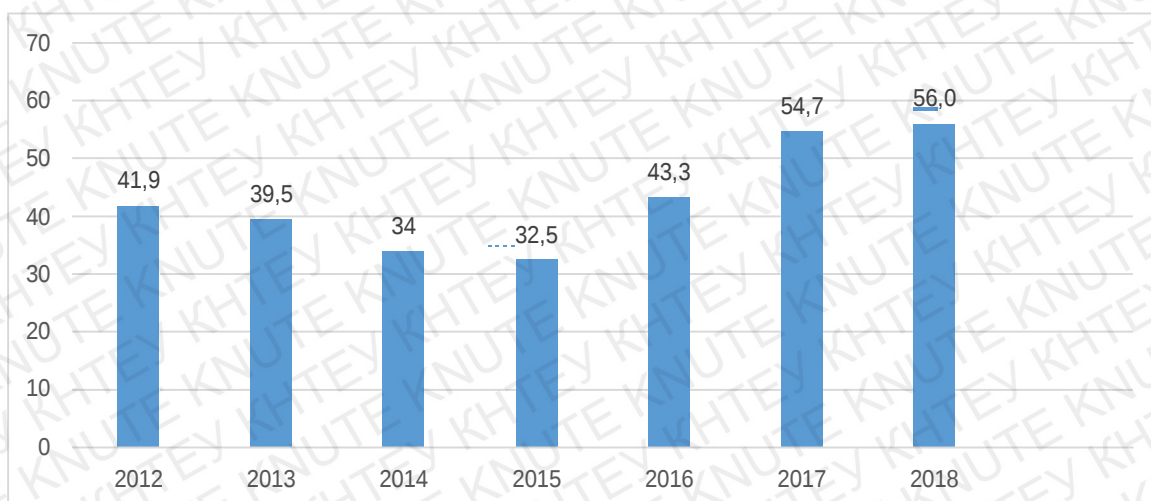

Рис. 2.2. Динаміка частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків України в 2012–2018 рр., станом на 01.01., %*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Отже, результати дослідження показують, що частка іноземного капіталу у статутному капіталі банківської системи України зростає починаючи з 2015 року та станом на 01.01. 2018 року становить 56,0%.

Такий показник частки присутності іноземного капіталу в статутному фонді банківської системи перевищує порогове значення у 40%, визначений «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України та свідчить про її небезпечний рівень [2].

Варто зазначити, що збільшення частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі пояснюється тим, що за останній час ринок покинуло багато українських банків та є наслідком масштабної докапіталізації, проведеної банками з іноземним капіталом. Потреба значного збільшення найбільшими банками свого статутного капіталу виникла за підсумками діагностики і стрес-тестування, проведених НБУ. Тому збільшення статутного капіталу по групі іноземних банків пройшло на 50 млрд. грн. з початку року, а по іншим всього на 15 млрд. грн. [40].

В цілому статутний капітал в секторі за півріччя зріс на 65 млрд. гривень, з яких 55% припало на частку банків з російським капіталом, 22% - на частку

українських держбанків, 21% - на частку банків із західним капіталом і лише 2% - на частку приватних українських банків, що відобразилося в статистиці різким збільшенням їх питомої ваги в капіталі банківської системи [55].

Банківські установи з іноземним капіталом виявилися більш стійкими в кризовий період, про що свідчить випередження темпу падіння кількості банків, що мають ліцензію, порівняно з темпом зменшення кількості діючих банків з іноземним капіталом (див. рис. 2.3.).

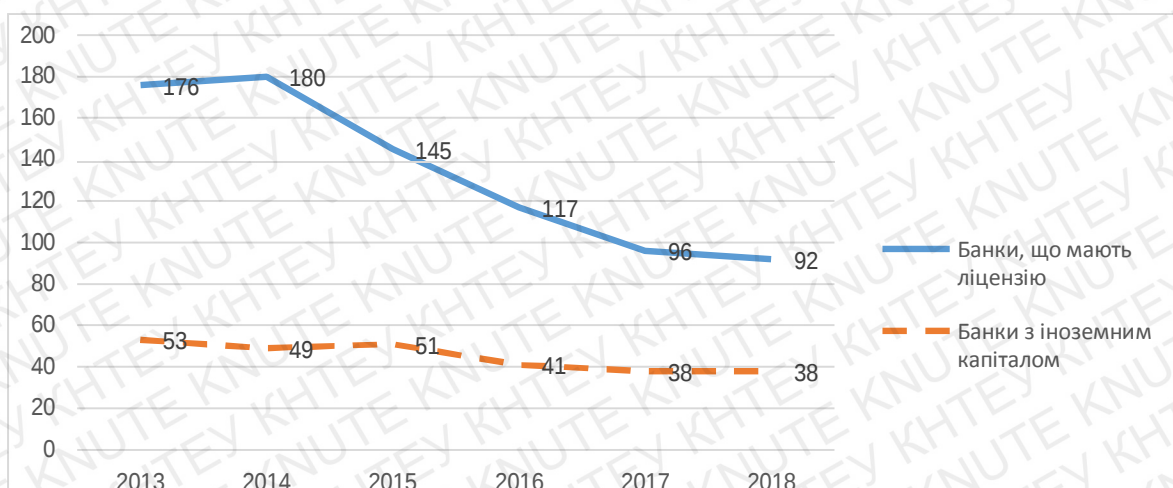

Рис. 2.3. Порівняльна динаміка зміни кількості банків з іноземним капіталом, 2013-2018 рр., станом на 01.01.*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Так, головними причинами вищої стресостійкості іноземних банків стали: фінансова підтримка материнських структур; більш висока лояльність клієнтів; менш ризикова політика фінансування з меншою залежністю від ресурсів роздрібних вкладників; ефективна стратегія зниження витрат і реорганізації мережі [10, с. 10]

Станом на 01 січня 2018 р. структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 12,2%; банки з іноземним капіталом – 29,7%; державні банки – 58,1%, в той час як на 01.01.2016 р. зазначений показник складав 35%, банки з приватним капіталом становили 36% та державні банки – 28%. Внаслідок переходу системного ПАТ «Приватбанк» у стовідсоткову власність держави частка державних банків в структурі активів

банківської системи України значно зросла протягом IV кварталу 2016 р. та станом на 01.01.2017 р. становила 58,1 %.

Власне сама зміна структури власності активів банківської системи України протягом 01.01.2014 - 01.01.2018 рр. представлена на рисунку 2.4.

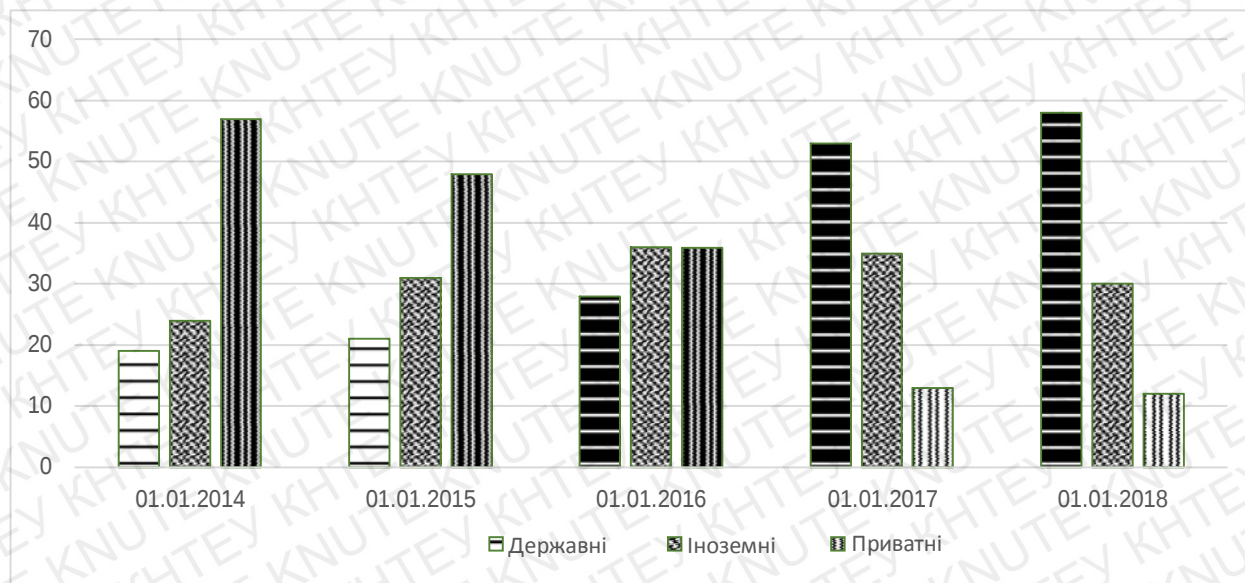

Рис. 2.4. Порівняння змін структури власності активів банків з іноземним капіталом в Україні в 2013 – 2018 рр., станом на 01.01., %*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Отже, за період 2014-2018 рр. частка іноземних банків в структурі активів банківської системи зростала. Серед основних факторів, що сприяли значній активізації діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, можна виділити такі: позитивні структурні зрушення у вітчизняній економіці та високі темпи інфляції; активне зростання попиту на банківські послуги з боку населення; розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських підприємств; можливість отримання високих прибутків [44, с. 54].

Якщо говорити про активи зарубіжних банків, присутніх у банківській системі України, то найбільша частка належить Австрії, Росії, та Франції (див. рис. 2.5).

Отже, аналіз даних рис. 2.5. показує, що найбільшу питому вагу в активах банківської системи України має іноземний капітал таких країн, як Росія (48%), Австрія (14,5%), Франція (15,8%), Угорщина (6,6%), Німеччина (3,6%), Польща (3,6%), США (3,5%). Водночас, частка інших країн (Великобританія,

Італія, Казахстан, Греція тощо) є незначною та складає біля 1% .

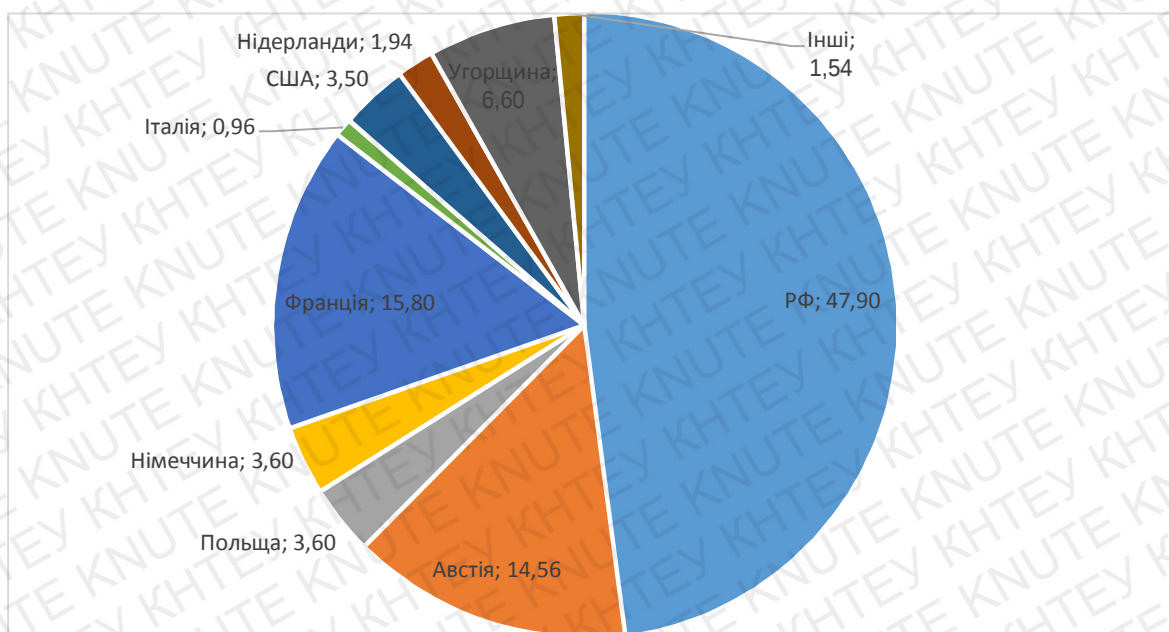

Рис. 2.5. Активи банків з іноземним капіталом в Україні станом на 01.01.2018 рр., %*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Найбільшу питому вагу в капіталі банківської системи України має іноземний капітал таких країн, як Росія (82%), Франція (3,95%), Угорщина (3,9%), Австрія (3,9%), Польща (1,6%), Греція (1,6%). Водночас, частка інших країн (Кіпр, Туреччина, Італія, Казахстан, США, Нідерланди тощо) є незначною та складає до 1%.

Для порівняння зазначимо, що станом на 01.10.2016 року структура капіталу іноземних банківських груп мала такий вигляд: найбільшими за розміром сплаченого статутного капіталу інвесторами у банківську систему України були банки Росії (33 % статутного капіталу банківської системи України), Італії (7 %), Кіпру (3 %), Австрії (2 %), Угорщини (2 %), Франції (2 %) та Греції (2 %). Натомість розмір інвестицій з боку резидентів Польщі, Нідерландів, ФРН, Швеції, Туреччини, США, Бельгії, Люксембургу були незначними та не перевищували по кожній країні 1 % статутного капіталу банківської системи України.

Найбільшими представниками російського капіталу на ринку банківських послуг України є ПАТ "АЛЬФА-БАНК", ПАТ "СБЕРБАНК", ПАТ

"ВТБ Банк", ПАТ "Промінвестбанк"; французького - АТ "УкрСиббанк" та ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"; угорського - АТ "ОТП БАНК"; австрійського - АТ "Райффайзен Банк Аваль"; польського - ПАТ "КРЕДОБАНК" та ПАТ «Ідея Банк».

Зазначимо, що така зміна частки російського капіталу відбулася за рахунок зміни власників істотної участі ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «АЛЬФА-БАНК» та виходу з ринку банків з європейським капіталом.

Порівнюючи частки активів та капіталу іноземних банків в Україні, варто зазначити, що хоча частка капіталу європейських банків незначна в порівнянні з російськими, але вони мають високу частку активів. Це свідчить про факт активного функціонування на ринку та більш вигідні умови співпраці та довіри клієнтів.

Як щодо банків із участю російського капіталу, то в зв'язку із нижчим рейтингом Російської Федерації, порівняно із країнами Європи та гіршою якістю кредитно-інвестиційного портфеля, то такі банки відповідно мають нижчу частку активів. Слід зазначити, що не зважаючи на подекуди складний фінансовий стан окремих банків з іноземним капіталом, вони все ж таки на порядок випереджають вітчизняні банківські установи, в яких спостерігається набагато скрутніше становище.

Загалом, починаючи з 2014 р. український ринок банківських послуг покинули 82 установи, з них 10 установ з іноземним капіталом, серед яких ПАТ «МТБ БАНК», ПАТ «ВіЕс Банк», «Платіnum банк», банк «Народний капітал», «Фортуна-банк», «Вектор банк», «Фінбанк», «Кредитпромбанк», «Астра банк» тощо. Водночас, відтік європейського капіталу не можна розглядати однозначно, адже попри ризики, які несе собою експансія іноземного капіталу, поряд із зниженням кількості іноземних інвесторів призупиниться й розвиток європейських стандартів ведення бізнесу, вдосконалення систем ризик-менеджменту тощо.

Таким чином, провівши аналіз частки та структури іноземного капіталу в банківській системі України, можемо зробити наступні висновки.

В Україні кількість зареєстрованих банків становить 82, з них банки з іноземним капіталом – 39 (або 47,6%), у тому числі зі 100 % іноземним капіталом – 20 (або 24,4%), частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків становить 56% [40].

Результати дослідження показали, що за період 2013–2018 рр. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зменшилася на 15 (або на 26,4%), з них кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом на чотири (або на 18,2%). Отже, в Україні з'явилася зворотна тенденція – відтік іноземних інвестицій з вітчизняної банківської системи.

Показник частки присутності іноземного капіталу в статутному фонді банківської системи перевищує порогове значення у 40%, визначений «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України та свідчить про її небезпечний рівень.

Найбільшу питому вагу в капіталі банківської системи України має іноземний капітал таких країн, як Росія (82%), Франція (3,95%), Угорщина (3,9%), Австрія (3,9%), Польща (1,6%), Греція (1,6%). Водночас, частка інших країн (Кіпр, Туреччина, Італія, Казахстан, США, Нідерланди тощо) є незначною та складає до 1%.

Як бачимо, криза та напружена ситуація в Україні не знижують зацікавленості іноземних інвесторів в українському банківському секторі. Проте зараз в регулюючих органах широко обговорюються питання обмеження присутності іноземного капіталу на вітчизняному ринку. Якщо такі заходи буде прийнято, то це унеможливить не тільки прихід нових інвесторів, але й подальший розвиток наявних на ринку іноземних інвесторів [12].

Саме тому важливим питанням наразі є визначення стратегічних напрямків регулювання іноземного банківського капіталу в Україні на основі вивчення зарубіжного досвіду та визначення основних загроз зростання частки іноземного капіталу для банківської системи України.

2.2. Порівняльний аналіз діяльності вітчизняних банків і банків з іноземним капіталом

Вплив іноземного капіталу на розвиток національної банківської системи багатогранний і досить неоднозначний. З одного боку, поява іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі означає додаткові ресурси для активних операцій, кредитування економіки і громадян, передовий досвід роботи та управління банками, введення світових стандартів ризик-менеджменту, нових банківських технологій, автоматизації банківських процесів. Але, з іншого боку, виникає і небезпека швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язана з можливою втратою суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту і пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відпливом фінансових ресурсів [23, с. 32].

Для ґрунтового дослідження впливу іноземних банків на банківський сектор України та розвиток вітчизняної економіки, проаналізуємо основні показники діяльності найбільших банків з іноземним капіталом та порівняємо їх з показниками вітчизняних банків [40].

Для порівняння основних напрямів функціонування банків з іноземним капіталом в Україні та банків з вітчизняним капіталом проведемо аналіз їхньої діяльності за 2015–2017 рр. Охарактеризуємо банки різних груп за сукупністю активів, які відображають спроможність банку ефективно працювати у банківському секторі (див. рис. 2.6.).

Одним з ключових чинників коливання обсягу активів банківської системи в досліджуваному періоді виступала динаміка курсу національної валюти, поряд із виведенням частини комерційних банків з ринку, рухом клієнтських коштів та скороченням кредитних портфелів [4].

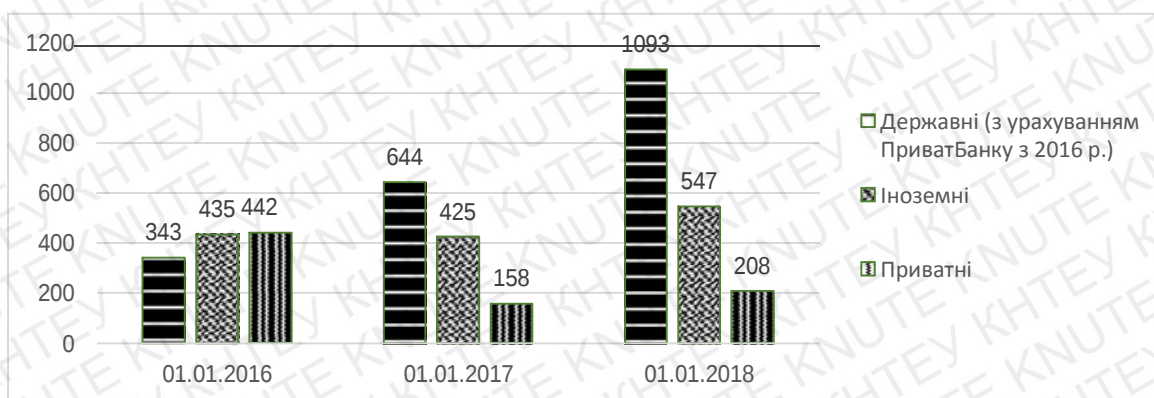

Рис. 2.6. Порівняльна динаміка загальних активів банків в Україні, млрд. грн.*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Варто зазначити, що загалом уся група банків з іноземним капіталом пришвидшено нарощувала обсяг активів упродовж 2015–2017 рр., які на кінець 2017 р. становили 547 млрд. грн. та зросли на 20% порівняно з 2015 р. Частка активів банків іноземних банківських груп у загальному обсязі активів банків України на кінець 2016 р. становила 34,7%, станом на кінець 2017 р. була на рівні 29,6%.

Визначемо які статті активів вплинули на динаміку та коливання обсягу загальних активів банків з іноземним капіталом та порівняємо отриманий результат з вітчизняними банками (див. Додаток Б).

Отже, вагому частку у структурі активів банків з іноземним капіталом становлять надані кредити. Частка кредитів, наданих в економіку України банками іноземних банківських груп, у структурі активів цих банків у 2014 р. становила 67,2%; у 2015 р. – 68,8%, у 2016 р. – 58,08%, у 2017 – 42,6%.

Починаючи з 2015 р. мало місце значне скорочення обсягів кредитування (падіння порівняно з 2014 р. – 25%), та станом на 01.01.2018 сума кредитів банків іноземних банківських груп становила 232,9 млрд. грн. У 2017 р. найбільші обсяги кредитів надали: АТ «Райффайзен Банк Аваль» 37 795 млн. грн. (або 16% від загальної суми кредитів банків з іноземним капіталом), АТ «УкрСиббанк» - 22 221 млн. грн. (або 10%), ПАТ «Креді Агріколь Банк» - 19 393 млн. грн. (або 9%) та ПАТ «Альфа-Банк» - 28 223 млн. грн. (15%).

Однак, незважаючи на те що банки зіткнулися із широким спектром проблем на кредитному ринку та завдяки лояльності вкладників та фінансовій підтримці материнських компаній вони мали конкурентну перевагу, що виражалася у відносно низькій вартості кредитних ресурсів і можливості надання кредитів за більш низькими ставками [16, с. 670].

Відповідні тенденції прослідковуються і у банків з вітчизняним капіталом: скорочення частки кредитів та готівки. Незважаючи на значне скорочення частки кредитних операцій та готівкових коштів загальний обсяг активів в аналізованому періоді зріс. Зростання чистих активів банків було зумовлене приростом ОВДП у портфелях банків, переважно внаслідок докапіталізації держбанків. Протягом 2017 року частка держбанків за чистими активами зросла з 51,3% до 54,9% через їхню докапіталізацію на суму близько 71 млрд. грн. [53].

Однак, у діяльності банку важливим моментом є не лише формування активів, а й ефективне управління ними. Для визначення ефективності активів досліджуваних банків було розраховано коефіцієнти ROA (рентабельність активів, %) для кожного з банків іноземних банківських груп, а їх аналіз дав змогу виявити банки, активи яких були рентабельними протягом 2015–2017 рр. Частка таких банків становила лише 32% від загальної кількості аналізованих банків групи. Найвищі коефіцієнти ROA в 2017 р. отримали для АТ «Райффайзен Банк Аваль» - 6,6%, ПАТ «Сітібанк» – 5,3%, АТ "УкрСиббанк" – 4,2% та ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК" – 5,4%. Найнижчі значення коефіцієнтів ROA в 2017 р. отримали для ПАТ «Промінвестбанк» (–18,2%), ПАТ «Банк Форвард» (–29,4%), ПАТ «БТА Банк» (–29,9%) та ПАТ «ВТБ Банк» (–19,7%). Загалом у 2017 р. нерентабельними виявилися активи семи банків іноземних банківських груп, у 2016 році даний показник становив 17 банківських установ, що дозволяє свідчити про збільшення ефективності банківського менеджменту щодо управління активами та адаптацію до умов, що склалися на ринку.

Порівнюючи показники рентабельності активів банків з іноземним та

вітчизняним капіталом, варто зазначити, що останні в 2017 році в більшості мали позитивний результат діяльності, так лише 14 установ вийшли на від'ємне значення ROA.

Під час кризи банки з іноземним капіталом забезпечили фінансову стійкість банківської системи України завдяки збереженню внутрішньокорпоративного припливу дефіцитних капітальних і кредитних коштів. Населення більше довіряло банкам з іноземним капіталом, що проявилось в майже незмінному обсязі зобов'язань цих банків на відміну від вітчизняних (див. рис. 2.7.).

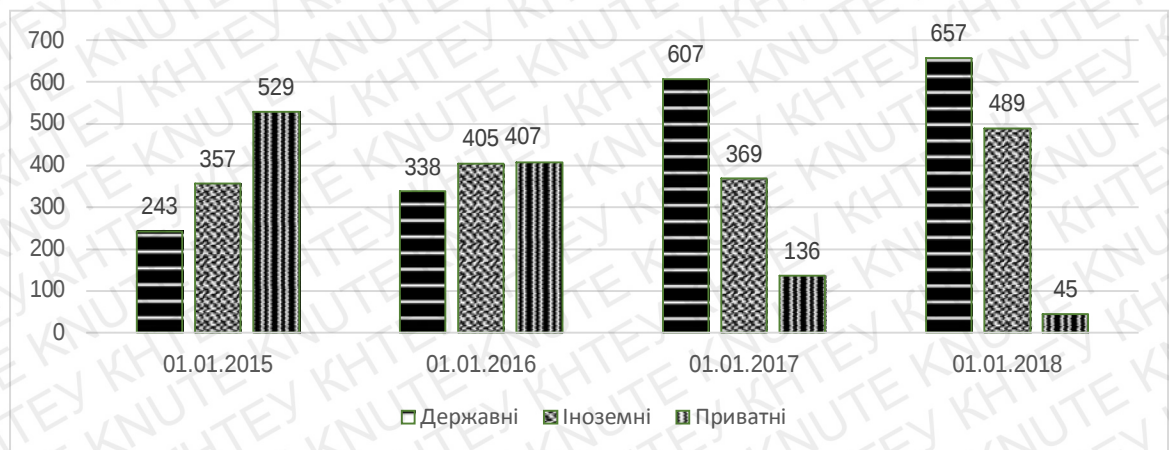

Рис. 2.7. Порівняльна динаміка структури зобов'язань банків в Україні, станом на 01.01. 2015 – 01.01.2018 рр., млрд. грн.*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Визначемо які статті вплинули на динаміку та коливання обсягу зобов'язань банків з іноземним капіталом та порівняємо отриманий результат з вітчизняними банками (див. Додаток В).

Отже, за аналізований період банки з іноземним капіталом зазнали зменшення депозитної бази на 10,8 млрд. грн. (-3,9%) за рахунок зменшення вкладів фізичних осіб на 6,51 млрд. грн. та підприємств на 4,3 млрд. грн. Позитивний показник приросту депозитної бази банків іноземних банківських груп показали такі установи: АТ "Райффайзен Банк Аваль", ПАТ "КРЕДОБАНК", ПАТ "СІТІБАНК" та ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК", решта банків мали негативний приріст. Проблеми економічного, політичного та соціального характеру в Україні, недовіра населення до вітчизняної

банківської системи сприяли перерозподілу вкладів в банківському секторі країни в сторону банків з іноземним капіталом із країн Європи. Узагальнені фінансові показники банків іноземних банківських груп 2017-2018 рр., станом на 01.01. представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні показники функціонування банківських установ з державним, іноземним та вітчизняним капіталом в Україні в 2017-2018 рр., станом на 01.01*

Показники	Банки з державним капіталом			Банки з іноземним капіталом			Банки з вітчизняним капіталом		
	2018, млрд. грн	2017, млрд. грн	Приріст, %	2018, млрд. грн	2017, млрд. грн	Приріст, %	2018, млрд. грн	2017, млрд. грн	Приріст, %
Активи	1093,2	644,3	69,7	547,2	425,4	28,6	208,3	157,6	32,2
Грошові кошти	41,3	81,1	-49,08	27,9	71,8	-61,14	12,5	19,4	-35,57
Кредити	214,3	199,64	7,34	232,9	247,09	-5,74	113,9	91,96	23,86
Зобов'язання	656,9	607,0	8,22	489,0	369,42	32,37	44,6	135,85	-67,17
Депозити	506,2	455,35	11,17	351,9	278,49	-3,9	71,5	113,84	-37,19
Капітал	76,3	37,45	103,74	57,6	56,01	7,2	23,4	21,81	7,29
Фін. результат	-20,2	-164,68	-87,73	-5,3	-29,52	-96,3	0,2	-0,4	150

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

За даними Національного банку, фінансовий результат діяльності банків іноземних банківських груп в Україні станом на 01.01.2016 був на рівні збитку в розмірі збиток 42 259 млн. грн, станом на 01.01.2017 – збиток 29 524 млн. грн. та станом на 01.01.2018 – збиток 5 304 млн. грн. Відповідні показники українських банків: 01.01.2016 – збиток у розмірі 29 631 млн.грн., станом на 01.01.2017 – збиток 164 714 млн. грн. та станом на 01.01.2018 – збиток 20 394 млн. грн.

Хронічна збитковість окремих банків іноземних банківських груп протягом останніх років негативно впливає на збитковість банківської системи України в цілому. Збитковість банку протягом одного року може бути викликана низкою об'єктивних причин, серед яких скорочення процентних

доходів як результат погіршення якості кредитного портфеля, зростання витрат на формування страхових резервів, викликане тією ж самою обставиною, переоцінка валютної складової балансу як результат значних коливань курсу гривні або інших валют тощо. Проте хронічна збитковість банку свідчить про більш глибокі проблеми даної установи, які потребують адекватного реагування з боку акціонерів чи регулятора [60].

Аналіз показника рентабельності середньорічного капіталу зарубіжних банків (див. рис. 2.8.) свідчить, що найбільш рентабельними є ПАТ «СІТІБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «УкрСибБанк» та ПАТ «Креді Агріколь Банк». Неефективні результати діяльності в аналізованому періоді отримали 28% банків з іноземним капіталом.

Рис. 2.8. Показник рентабельності капіталу іноземних банків в 2017 р., станом на 01.01, %*

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Проаналізувавши діяльність банків іноземних банківських груп на основі низки абсолютних та відносних показників та враховуючи фінансові результати 2017 р., визначимо рейтинг найбільш фінансово успішних банків на початок 2018 р.: АТ «Райффайзен Банк Аваль» (4 468 млн. грн.), АТ «УкрСиббанк» (2 039 млн.грн.), «ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"» (1 157

млн.грн), АТ «ОТП БАНК» (1 021 млн. грн.) та ПАТ «СІТІБАНК» (1 023 млн.грн.) які впровадили низьковитратну модель інвестиційно-корпоративного банкінгу з високими ліквідністю і прибутковістю. Слід зауважити, що таке визнання зазначених банків зумовлене перш за все високою стабільністю країн походження капіталу, позитивною динамікою курсу акцій материнських груп, а також високим рівнем ліквідності та хорошою якістю активів [31, с. 48].

Поточна фінансова криза серйозно похитнула фінансову стійкість, кредитоспроможність та платоспроможність вітчизняних банків, чим скористалися дочірні банки іноземних материнських компаній, посиливши свою конкурентоспроможність шляхом додаткової капіталізації [16, с. 675].

Визначаючи місце та роль банків з іноземним капіталом в Україні, варто звернутися до думки зовнішніх експертів. Відповідно до рейтингу найнадійніших банків України в 2018 році складеного «Форіншурером» на базі офіційної статистики українських банків, наданої НБУ [45]. Власне рейтинг банків в Україні очолили банки, в складі таких фінансових холдингів, як австрійський Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank), французькі КредіАґріколь Банк (CreditAgricoleGroup) та Укрсиббанк (BNP Paribas), польський Кредобанк (PKO Bank Polska), а також американський Сітібанк (Citigroup).

Роль нерезидентів особливо важлива у технологічно складних сегментах банківського бізнесу: робота з фінансовими активами, управління ризиками та фінансове консультування. Іноземні банки розв'язують не тільки власні проблеми, а й беруть участь у вирішенні загальноекономічних завдань, що стоять перед економікою країни і здатні забезпечити фінансову безпеку банківської системи України [15, с. 58]. Вітчизняні банки, порівняно з банками з іноземним капіталом, мають нижчу ефективність функціонування. У зв'язку з цим основним завданням регулювання діяльності іноземних банків має стати оптимізація використання їхніх ресурсів та зміщення акцентів з адміністративних важелів стримування експансії іноземного банківського

капіталу на сприяння зміцненню конкурентоспроможності українських банків. Отже, провівши порівняльний аналіз діяльності вітчизняних банків і банків з іноземним капіталом, отримали наступні результати. Уся група банків з іноземним капіталом пришвидшено нарощувала обсяг активів упродовж 2015–2017 рр., які на кінець 2017 р. становили 547 млрд. грн. та зросли на 20% порівняно з 2015 р. Частка активів банків іноземних банківських груп у загальному обсязі активів банків України на кінець 2016 р. становила 34,7%, станом на кінець 2017 р. була на рівні 29,6%. Відповідна тенденція прослідковується й у вітчизняних банків. Зростання чистих активів вітчизняних банків було зумовлене приростом ОВДП у портфелях банків, переважно внаслідок докапіталізації держбанків.

Для визначення ефективності активів досліджуваних банків було розраховано коефіцієнти ROA (рентабельність активів, %) для кожного з банків іноземних банківських груп, а їх аналіз дав змогу виявити банки, активи яких були рентабельними протягом 2015–2017 рр., однак частка таких банків становила лише 32% від загальної кількості аналізованих банків групи. Досліджувані банки істотно диференціюються за рентабельністю активів. Порівнюючи показники рентабельності активів банків з іноземним та вітчизняним капіталом, варто зазначити, що останні в 2017 році в більшості мали позитивний результат діяльності, так лише 14 установ вийшли на від’ємне значення.

Провівши аналіз основних показників функціонування банківських установ з державним, іноземним та вітчизняним капіталом в Україні в 2016–2017 рр., отримали наступні результати: фінансовий результат діяльності банків іноземних банківських груп в Україні станом на 01.01.2016 був на рівні збитку в розмірі збиток 42 259 млн. грн, станом на 01.01.2017 – збиток 29 524 млн. грн. та станом на 01.01.2018 – збиток 5 304 млн. грн. Відповідні показники українських банків: 01.01.2016 – збиток у розмірі 29 631 млн.грн., станом на 01.01.2017 – збиток 164 714 млн. грн. та станом на 01.01.2018 – збиток 20 394 млн. грн.

2.3. Оцінка впливу банків з іноземним капіталом на фінансову стійкість банківської системи

Визначаючи оцінку впливу банків з іноземним капіталом на фінансову стійкість банківської системи варто зазначити, що фінансову стійкість банківської системи варто розуміти як внутрішню характеристику здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки, виконувати всі свої функції в повному обсязі, сприяючи при цьому підвищенню ефективності національної економіки [22, с. 10].

Єдиної системи показників, яка б характеризувала фінансову стійкість окремого банку або банківської системи загалом немає, тому аналітики використовують різні методики, які можуть суттєво відрізнятися.

Для оцінки фінансової стійкості банківської системи України та банків з іноземним капіталом використаємо коефіцієнтний аналіз, який базується на розрахунку коефіцієнтів: надійності, фінансового важеля, участі власного капіталу у формуванні активів, мультиплікатора статутного капіталу. Результати розрахунку наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняння показників фінансової стійкості банківської системи України та банків з іноземним капіталом в 2016-2018 рр., станом на

01.01.*

Показник	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення	Банки з іноземним капіталом			Банківська система		
			2016	2017	2018	2016	2017	2018
Показник надійності	Співвідношення власного капіталу (К) до залучених коштів (Зк)*100%	>5%	25,5	32,5	12,6	8,8	10,7	13,9
Коефіцієнт фінансового важеля	Співвідношення зобов'язань банку (З) і капіталу (К)	1 : 20	3,9	3,1	3,1	11,3	9,4	2,4

Закінчення табл. 2.2

Показник участі власного капіталу у формуванні активів достатність капіталу	Співвідношення власного капіталу (К) до загальних активів (Азаг)*100%	>10%	7,5	13,2	10,5	7,6	9,3	8,4
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	Ступінь покриття активів (А) акціонерним капіталом (Ка)	12-15 разів	5,0	2,9	2,5	5,9	4,0	3,8

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

З даних табл. 2.2. ми бачимо, що коефіцієнт надійності у 2018 році для банків з іноземним капіталом зменшився на 19,9 п.п. порівняно з 2017 роком, а відносно 2016 року на 12,9 п.п., що демонструє зниження фінансової стійкості банків. Незважаючи на зменшення значення коефіцієнта надійності, банк має високу забезпеченість власним капіталом і рівень надійності, що знаходиться вище нормативного значення. Проте така тенденція до зниження потребує уваги з боку регулюючих органів та менеджерів банків. В той же час для банківської системи України спостерігається тенденція поступового збільшення даного показника, та станом на 01.01.2018 року коефіцієнт надійності банківської системи України становить 13,9%.

Дані тієї ж таблиці показують, що коефіцієнт фінансового важеля для банків з іноземним капіталом при максимально допустимому співвідношенні 1 : 20 перевищує нормативний показник та становить приблизно 1 : 30. Це свідчить про підвищення активності щодо залучення вільних коштів на грошовому ринку, навіть за високого забезпечення власними.

Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів протягом року зменшився на 2,7 п.п. та становив 10,5% що відповідає нормативному значенню. Для банківської системи даний показник становив 8,4%, що менше нормативного значення. Тенденція до зменшення даного показника свідчить про зменшення використання власного капіталу.

Коефіцієнт мультиплікатора капіталу (характеризує ступінь покриття активів акціонерним капіталом) – за оптимального співвідношення 12,0–15,0 разів він на початок 2018 р. для банків з іноземним капіталом становив 2,5% та мав тенденцію до зниження. Загалом банківська система України також характеризується зниженням даного показника. Це свідчить, насамперед, що темп зростання акціонерного капіталу нижчий за темп зростання активів.

Отже, проаналізувавши показники фінансової стійкості банківської системи України та банків з іноземним капіталом, можемо зробити висновок, що загалом спостереігається залежність динаміки вищенаведених показників по банкам з іноземним капіталом та банківською системою України загалом.

Для оцінки впливу банків з іноземним капіталом на фінансову стійкість банківської системи проведемо аналіз рівня залежності між динамікою частки іноземного капіталу в банківській системі України та показником фінансової стійкості банківської системи України. Для цього необхідно обрахувати інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи.

В сучасних умовах розвитку банківського сектору та економіки країни в цілому не існує єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала фінансову стійкість банку, тому аналітики використовують різні методики, в тому числі, і самостійно розроблені, що включають різноманітні показники та різноманітну їх кількість. Таким чином, для побудови інтегральної моделі оцінки фінансової стійкості банківської системи України використаємо чотири основних групи показників, а саме: капітальної стійкості, якості активів та пасивів банку, ліквідності та ефективності управління банком. Із приведенного переліку якісних показників, ми оберемо ті, які мають нормативні значення та економічно обґрунтовані обмеження, та показують якість управління активами та пасивами банків [34, с. 4].

Для формування моделі розрахунку інтегральної оцінки фінансової стійкості банківських установ України на основі якості управління активами та пасивами, обрано наступні якісні показники: X1- коефіцієнт надійності; X2 – коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів; X3 - співвідношення

капіталу до депозитів; X_4 – коефіцієнт, що показує рівень депозитів у зобов’язаннях; X_5 – коефіцієнт кредитної активності; X_6 – коефіцієнт миттєвої ліквідності; X_7 – коефіцієнт співвідношення високоліквідних та загальних активів; X_8 – коефіцієнт платоспроможності.

Із обраних критеріїв якісних показників побудуємо модель розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи України (2.1), яка матиме наступний вигляд:

$$Ifs = \frac{x_1}{0,05} + \frac{x_2}{0,1} + \frac{x_3}{0,15} + \frac{x_4}{0,15} + \frac{x_5}{0,65} + \frac{x_6}{0,02} + \frac{x_7}{0,15} + \frac{x_8}{0,1} \quad (2.1)$$

де, Ifs – інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи України; X_i – якісні показники фінансової стійкості [34, с. 4].

Таблиця 2.3

Динаміка основних якісних показників та інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи України за період 01.01.2009-01.01.2018 рр.*

Роки/ показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
X1	2,94	3,0	3,42	3,46	3,52	3,54	2,8	1,76	2,14	2,8
X2	1,23	1,31	1,46	1,5	1,5	1,51	1,1	0,76	0,93	0,84
X3	1,09	1,11	1,3	1,28	1,3	1,31	1,4	0,8	0,87	1,13
X4	0,53	0,51	0,35	0,36	0,32	0,34	4,07	4,4	5,0	5,21
X5	1,25	1,3	1,23	1,2	1,11	1,1	1,02	0,88	0,68	1,26
X6	0,5	0,63	0,75	0,76	0,86	0,76	1,18	1,44	1,39	1,07
X7	1,26	1,54	1,71	1,7	1,59	1,61	0,86	1,17	1,26	0,71
X8	0,52	0,7	0,8	0,9	0,95	0,77	1,1	0,83	0,99	1,22
Ifs	9,32	10,10	11,02	11,16	11,15	10,94	13,53	12,04	13,26	14,24

* Примітка: розраховано автором за джерелами [34, с. 4; 40]

Виходячи з принципів виконання всіх критеріїв фінансової стійкості банківської системи України, що включені до формули, значення інтегрального показника повинно бути не менше дев’яти. Значення інтегрального показника фінансової стійкості вище за граничний рівень, що

забезпечується за допомогою дотримання банками ряду обов'язкових нормативів, які встановлюються Національним банком України [34, с. 4].

Розрахувавши щільність зв'язку інтергального показника фінансової стійкості та частки іноземного капіталу в банківській системі України отримали наступний результат: щільність зв'язку - висока, напрямок зв'язку – позитивний, коефіцієнт кореляції = 0,60786.

Отже, можемо зробити висновок, що банки з іноземним капіталом мають високий рівень впливу на фінансову стійкість банківської системи України, саме тому регулятору слід вживати заходів щодо контролю іноземних установ та їх сукупної частки. Визначимо основні наслідки впливу іноземного капіталу на стійкість фінансової системи України.

Існує певна закономірність – чим більшою є сукупна іноземна присутність у банківському секторі даної країни, то менш чутливими до шоків і менш проциклічними стають у ній банки. Таким чином, більша диверсифікованість банків з іноземним капіталом робить їх менш вразливими до кризових явищ у приймаючій країні. Якщо збільшення присутності іноземного банківського капіталу належним чином регулюється та контролюється, то структура банківської системи вдосконалюється, банки більш динамічно розвиваються, підвищується ефективність трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, при одночасному зниженні відсоткової ставки [13].

Прихід іноземних банків сприяє витісненню з ринку економічно слабких банків, що сприятиме посиленню довіри до вітчизняної банківської системи юридичних та фізичних осіб, а також формуванню конкурентоспроможної та фінансово стійкої банківської системи. З точки зору оптимізації витрат гнучкість банків з іноземними інвестиціями забезпечує їм вищу прибутковість капіталу та активів, що вимагає від вітчизняних місцевих банків розробки адекватних механізмів зниження витрат. Конкуренція з боку банків з іноземним капіталом, яка стимулює скорочення загальних витрат, позитивно

впливає на доступність кредитів для кінцевого споживача, особливо враховуючи темпи збільшення витратності українських банків [21, с. 38].

Варто зазначити, що негативний ефект експансії іноземних банків спричинюється відмінностями між рівнями розвитку ринку приймаючої країни і ринку іноземного банку. Дане явище відоме в науці як гіпотеза технологічного розриву. За цією гіпотезою, чим більшим є технологічний розрив між іноземним та місцевими компаніями, тим більшим є негативний ефект експансії іноземного капіталу. Її ґрунтовний аналіз здійснив С. Классенз [62, с. 563].

При вивченні питання фінансової стійкості банківської системи України Довгань Ж.М. [21] було доведено, що в країнах, які розвиваються, та в країнах з перехідною економікою наслідками зростання частки іноземного капіталу в банківській системі є збільшення зовнішніх запозичень, «кредитний бум» та збільшення імпорту. Саме вони найбільшою мірою обумовлюють зменшення рівня фінансової стійкості банківської системи. Результати дослідження взіємозв'язків в ланцюзі «частка іноземного капіталу в банківській системі – зовнішні запозичення банківської системи – рівень імпорту – фінансова стійкість банківської системи» описано в таблиці 2.4.

Проведений кореляційний аналіз впливу рівня зовнішніх запозичень банківської системи на фінансову стійкість довів, що найбільш негативний вплив з лагом в 6 кварталів, тобто найзначніші загрози фінансовій стійкості банківської системи проявляються через півтора роки після збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі.

Варто зазначити, що розширення банками доступу можливих позичальників до кредитних ресурсів та стрімке зростання кількості фізичних осіб серед позичальників банків обмежує можливості банків у проведенні якісної оцінки та відбору таких позичальників. Отже, зростають ризики за кредитними операціями банків, а зовнішнім виявом такого ризику є зростання проблемних активів банків та тих активів, що потребують особливої уваги з

боку комерційного банку. Такі зміни мають суттєвий негативний вплив на фінансову стійкість банківської системи України.

Таблиця 2.4

Дослідження взаємозв'язків в ланцюзі «частка іноземного капіталу в банківській системі – зовнішні запозичення банківської системи – рівень імпорту – фінансова стійкість банківської системи»*

Досліджуваний взаємозв'язок	Щільність зв'язку (коефіцієнт кореляції)	Напрямок зв'язку	Статистична значущість
Взаємозв'язок між показниками частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків (SFC) і зовнішніми запозиченнями банківського сектора (ID)	Висока (коефіцієнт кореляції 0,93)	Позитивний $ID = 12,37 + 0,0008SFC$	² складає 0,87 а F-статистика вище критичного
Взаємозв'язок між рівнем зовнішніх запозичень та рівнем імпорту в Україну (Imp)	Висока (коефіцієнт кореляції 0,77)	Позитивний $Imp = 9373,8 + 0,33ID$	² складає 0,59 а F-статистика 43,5 при критичному значенні 4,17
Вплив рівня запозичень банківської системи (ID) на індикатор ФСБС (Z-statistic)	Коефіцієнт кореляції: з лагом 0 кв - -0,61 з лагом 1 кв - -0,65 з лагом 2 кв - -0,72 з лагом 3 кв - -0,78 з лагом 4 кв - -0,83 з лагом 5 кв - -0,87 з лагом 6 кв - -0,88 з лагом 7 кв - -0,88 з лагом 8 кв - -0,86	Z-statistic = 47,8 - 0,91ID (t-6)	Всі моделі є статистично значущими

* Примітка: розраховано автором за джерелами [21; 22]

Іноземні банки та їхні філії, використовуючи дешевші ресурси, витіснятимуть українські банки з найприбутковіших ніш банківського ринку і, як наслідок, отримають контроль над українською банківською системою другого рівня. З одного боку, відкритість фінансової системи збільшує можливості залучення ресурсів на іноземних ринках та відкриває нові шляхи підвищення капіталізації банківської системи, а з іншого — така ситуація

може призвести до надмірної залежності українських банків від кон'юнктури світових фінансових ринків, а держава втратить важелі впливу на банківський сектор [21].

Отже, провівши оцінку впливу банків з іноземним капіталом на фінансову стійкість банківської системи, ми дійшли до наступних висновків. Проаналізувавши показники фінансової стійкості банківської системи України та банків з іноземним капіталом, бачимо, що загалом спостереігається залежність динаміки вищенаведених показників по банкам з іноземним капіталом та банківською системою України загалом.

Так як сучасних умовах розвитку банківського сектору та економіки країни в цілому не існує єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала фінансову стійкість банку, то була запропонована інтегральна модель оцінки фінансової стійкості банківської системи, яка базується на чотирьох основних групах показників, а саме: капітальної стійкості, якості активів та пасивів банку, ліквідності та ефективності управління банком. Розрахувавши щільність зв'язку інтегрального показника фінансової стійкості та частки іноземного капіталу в банківській системі України отримали наступний результат: щільність зв'язку - висока, напрямок зв'язку – позитивний, коефіцієнт кореляції = 0,60786.

Отже, можемо зробити висновок, що банки з іноземним капіталом мають високий рівень впливу на фінансову стійкість банківської системи України, саме тому регулятору слід вживати заходів щодо контролю іноземних установ та їх сукупної частки. Цілком очевидно, що регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор України потребує системного підходу і має базуватися передусім на заходах підтримки конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом, використанні їхніх технологічних та організаційних переваг для підвищення інституційного потенціалу вітчизняної банківської системи загалом.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ В УКРАЇНІ

3.1. Досвід зарубіжних країн щодо регламентування діяльності банків з іноземним капіталом

Розвиток банківської системи України тісно пов'язаний з інтеграційними процесами, що відбуваються у світовій економіці. Тому об'єктивною є потреба в детальному вивченні зарубіжного досвіду регулювання іноземного капіталу в національних банківських системах з метою вирішення можливих проблем, пов'язаних із лібералізацією руху іноземного банківського капіталу, та створення механізму реалізації стратегії регулювання.

Кінцевою метою регулювання іноземного капіталу в банківській системі є забезпечення стійкості функціонування банківських установ та належного виконання ними притаманних їм функцій та операцій. Водночас унаслідок складного переплетення політичних та економічних факторів система організації регулювання іноземного банківського капіталу в різних країнах, поряд із загальними закономірностями та принципами, має специфічні характеристики [38, с. 20].

Аналіз досвіду зарубіжних країн засвідчує, що відкриття своїх фінансових систем для припливу іноземного капіталу спричиняє його порівняно небезпечний рівень концентрації, що поряд із незначним розміром ресурсів національних економік може призвести до того, що економіки цих країн позбавлятимуться власної ініціативи й ставатимуть залежними від країн походження іноземного капіталу [31, с. 73].

В Україні попри законодавчу можливість відкриття філій іноземними банками, все-таки іноземні інвестори досить обережно ставляться до цієї можливості. Окрім того, власне й процеси активізації допуску іноземних

інвестицій в банківському секторі потребують як ґрунтового наукового аналізу, так і адаптації до складних економічно-політичних умов діяльності, із одночасним врахуванням як можливих ризиків, загрози обмеження монетарної політики, так і з позиції оцінки перспектив здійснення економічних пріоритетів [31, с. 73].

У процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг країни з розвинутою економікою намагалися зберігати обмеження та важелі державного впливу на процес проникнення іноземного капіталу, зокрема, на придбання частки участі в капіталі існуючих національних банків (див. табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Обмеження, які застосовуються до іноземного капіталу в різних країнах*

Країна	Характеристика обмежень
Росія	• банкам з іноземним капіталом забороняється обслуговувати рахунки нерезидентів – як юридичних, так і фізичних осіб; • капітал банків за участі нерезидентів у сукупному статутному капіталі російського банківського сектору не повинен перевищувати 12%.
Бразилія	• заборонено збільшувати розмір та участь у статутному капіталі банків і в приватизації державних установ; • доступ іноземних компаній до фінансової національної системи може бути закритий центральним банком у разі порушення стійкості платіжного балансу.
Франція	• відносини з банками, що походять із країн – не членів ЄС, будуються на умовах взаємності; • у процесі приватизації інвесторам із країн – не членів ЄС не може бути реалізовано більш як 20% статутного капіталу установи.
Ісландія	• обсяг прямих інвестицій у банки країни обмежений лімітом у 25% від сукупного статутного капіталу всіх банків.
Канада	• встановлено ліміт сумарного обсягу активів дочірніх банків, контрольованих нерезидентами не зі США, – 12 % від сукупних активів банківської системи; • для відкриття більш як однієї філії неамериканським дочірнім банком вимагається дозвіл відповідних органів.

Закінчення табл. 3.1

Туреччина	• кількість відкритих філій з іноземним капіталом не може перевищувати п'яти (два в Стамбулі та по одному в інших містах); • для першої філії встановлено мінімальний обсяг додаткового капіталу в розмірі 10 млн. дол. США; • діє принцип взаємності.
Мексика	• починаючи з 2000 року на період не більше трьох років встановлено максимальну питому вагу участі в капіталі банку країни на рівні 25%; • при перевищенні питомої ваги участі в банківському капіталі у 25% нерезидентів із країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) можуть бути проведені консультації з метою аналізу впливу даних банків на економіку країни з можливою часовою фіксацією ліміту цієї участі; • дочірні фінансові установи, які контролюються нерезидентами, не можуть створювати філії, агентства і власні дочірні структури за межами країни.
США	• Федеральна резервна система може відмовити комерційному або інвестиційному банку, який контролюється нерезидентом, у виконанні ним функцій дилера державних цінних паперів, якщо на американські банки у зазначеній сфері не поширюється національний режим щодо проникнення іноземного капіталу до банківської системи країни; • обмеження на рівні окремих штатів.
Норвегія	• дочірні банки нерезидентів створюються на умовах взаємності; • до 1995 року створення філій банків з іноземним капіталом було заборонено.
Великобританія	• поширюється принцип взаємності.

Примітка: складено автором за джерелом [38, с. 16]

Так, для придбання частки у капіталі банку-резидента необхідно отримати попередню згоду відповідних державних структур в Іспанії, Фінляндії, Греції, Норвегії, Канаді, Португалії. В Австралії будь-який акт продажу активів банківської системи іноземним інвесторам є об'єктом моніторингу з боку держави на предмет відповідності національним інтересам економіки і країни в цілому. Для придбання 10% і більше акцій місцевого банку необхідне схвалення уряду Австралії; у Франції для цього потрібен попередній дозвіл Комітету кредитних організацій. У Бельгії будь-яка угода щодо придбання частки в капіталі банку цієї країни фізичною або юридичною особою, котра не є резидентом держави – члена ЄС, потребує спеціального

дозволу Міністерства фінансів. У Німеччині для придбання іноземним інвестором 25% капіталу німецького банку потрібен дозвіл антимонопольних державних органів. У Великобританії для придбання 15% акцій місцевого банку необхідно отримати спеціальний дозвіл від Банку Англії [38, с. 16].

Ще однією тенденцією в процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки країн із розвинутою ринковою економікою є обмеження на здійснення деяких операцій банками з іноземним капіталом. Згідно з нормами законодавства США заявки з приводу можливості функціонування іноземного банку й отримання ліцензії розглядаються Федеральною резервною системою (ФРС). Перед ухваленням рішення вона оцінює низку параметрів, включаючи ступінь контролю з боку органів регулювання країни, до юрисдикції якої належить той чи інший іноземний банк, якщо йдеться про відкриття філії. Якщо ФРС робить висновок, що діяльність іноземного банку не відповідає прийнятим у США нормам, то може прийняти рішення про відмову у створенні філії, представництва або навіть призупинити діяльність уже існуючого іноземного банку на території США [38, с. 16].

У Великобританії для банків-нерезидентів існує обмежений доступ до депозитів державних банків та фінансових установ, які тісно пов'язані зі споживчим кредитуванням. Уряд вважає ці фінансові потоки надзвичайно важливими з точки зору національних інтересів. В Австрії для здійснення деяких операцій іноземним банкам необхідно отримати додатковий дозвіл, наприклад, для участі в торгах на Австрійській фондовій біржі, на торгівлю іноземною валютою, випуск облігацій, управління інвестиційними та пенсійними фондами. В Австралії дозволено здійснювати операції з іноземною валютою лише тим іноземним банкам, які мають визначений законодавством мінімальний рівень капіталу. Філіям іноземних банків заборонено залучати депозити на національному ринку. У Фінляндії іноземним банкам заборонений доступ до операцій, пов'язаних із державними платежами. Для його отримання необхідний спеціальний дозвіл Міністерства

фінансів країни. В Данії, Греції, Бельгії, Нідерландах іноземним банкам дозволено брати участь у торгах на фондовій біржі тільки через юридичних осіб, зареєстрованих на території країни. В Ірландії іноземним банкам для здійснення діяльності, пов'язаної з інвестиціями в національну економіку або торгами на фондовому ринку, необхідно отримати додатковий дозвіл [38, с. 19].

Варто зазначити, що повна заборона іноземних інвестицій не сприяє економічному зростанню держави. Адже із досвіду світової практики, існують безліч прикладів за яких держави не лише зберігали фінансову стійкість своєї банківської системи, а й за рахунок здійснення, в тому числі й за допомогою іноземного капіталу різноманітних функцій, створили додатковий ресурс для зростання власних економік та задоволення суспільних потреб. Такі позитивні приклади залучення іноземного капіталу на користь економіки перш за все стосуються таких країн, як Сполучені Штати Америки, Індія, Японія.

Як засвідчує світовий досвід, за умов відкритості власних економік до входження іноземного капіталу, різні держави намагалися здійснювати різні методи та механізми захисту власних економік та банківських систем. Водночас, особливу увагу було приділено саме фінансовому ринку в зв'язку із його надзвичайною важливістю для економічної й фінансової безпеки держав. Відтак, для фінансових ринків більшої частки країн світу (окрім тих, в яких керівні органи не можуть чи не хочуть здійснювати такі заходи) характерною є наявність обмежень і щодо іноземного капіталу. На сьогоднішній день понад 100 країн-учасниць СОТ мають обмеження щодо доступу капіталу з іноземних країн на власні національні ринки. За оцінками, близько 75% усіх обмежень присутні саме на банківські послуги (див. табл. 3.2.), а 60% - припадають на сферу надання послуг дочірніми структурами і філіями іноземних банківських установ [32, с. 214].

Як показує досвід країн, що розвиваються, безконтрольне здійснення транскордонних валютних операцій здійснює послаблюючий вплив на недостатньо сформовану банківську систему. Таким чином, підвищення

присутності іноземного капіталу в банківській системі України має здійснюватись: по-перше, відповідно до готовності вітчизняної економіки та банківського сектору економіки; по-друге, має бути збалансована, продумана та послідовна реалізація стратегії допуску іноземного капіталу в банківську систему, на основі пріоритетності національних і суспільних інтересів [39, с. 15].

Таблиця 3.2

Основні механізми обмеження доступу входження в банківські системи капіталу з іноземних країн*

№	Механізм захисту	Країна впровадження
1	Квотування частки банків-нерезидентів у загальному статутному капіталі або в активах національної банківської системи	Індія, Індонезія, Малайзія, Корея, Філіппіни
2	Встановлення максимального рівня участі банку-нерезидента в статутних капіталах національних банків	Бразилія, Індія, Малайзія, Мексика, Норвегія, Тайланд
3	Встановлення мінімального розміру капіталу для банку-нерезидента, що планує відкрити філіал або дочірню установу	Китай
4	Встановлення мінімального розміру капіталу дочірнього банку або філіалу банку-нерезидента	Практикується в більшості країнах
5	Квотування ліцензій на відкриття дочірнього банку або філіалу банку-нерезидента	Індія, Філіппіни, США
6	Оцінка економічної доцільності відкриття банку-нерезидента	Бразилія, Чилі, Корея, Малайзія
7	Обмеження на здійснення окремих банківських операцій в національній або іноземній валюті для дочірніх установ банків банку-нерезидента	Бразилія, Індонезія, Канада, Китай, Корея
8	Обмеження на здійснення окремих транскордонних банківських операцій	Словаччина, Тайланд, Чехія, Чилі
9	Квотування частки фізичних осіб нерезидентів у складі працівників дочірнього банку і філіалу банку-нерезидента	Практикується в більшості країнах

Примітка: складено автором за джерелом [5, с. 31]

Аналіз таблиці дозволяє зробити висновок, що в більшості високорозвинутих країн здійснюються обмеження, що стосуються діяльності організацій з капіталом іноземного походження, що відповідають тим

обмеженням, які до цих країн застосовує країна походження капіталу до національного капіталу.

А загалом же, держави що розвиваються здійснюють значно більше обмежень щодо доступу іноземного капіталу в банківський сектор власної країни, що стосується в першу чергу частки іноземного капіталу в самому капіталі та в загальних активах банківської системи.

Отже, в результаті аналізу зарубіжного досвіду регулювання іноземного банківського капіталу можна зробити такі висновки.

У більшості країн світу процес лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг мав поступовий характер. В основі прийняття рішень про активну лібералізацію зазвичай був намір підтримати або прискорити розвиток національного банківського сектору шляхом зростання рівня конкуренції, припливу інвестицій, привнесення новітніх банківських технологій. У процесі лібералізації більшість країн надавала перевагу збереженню важелів впливу у випадку активної експансії іноземного капіталу, а саме обмежень на створення філій іноземних банків. Переважною формою доступу на місцеві ринки банківських послуг більшості країн є дочірні компанії, які повною мірою підпадають під дію національного законодавства [38, с. 16].

У багатьох країнах процес здійснення іноземних інвестицій у національний банківський сектор перебуває під контролем державних структур, які активно використовують законодавчі обмеження, включаючи ліміти, квоти на участь нерезидентів у капіталі місцевих банків.

У процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг обмеження переліку операцій, дозволених дочірнім структурам та філіям іноземних банків, є одним з ефективних методів державного регулювання їх діяльності та впливу на активну експансію. Більшість розвинутих країн індивідуально підходить до допуску іноземних інвесторів на національний ринок банківських послуг, оцінюючи їх з точки зору відповідності національним економічним, політичним та соціальним

інтересам країни, намагаючись не допускати активного залучення нерезидентів до стратегічно важливих операцій, таких, як операції із бюджетними коштами, залучення депозитів у населення, управління пенсійними накопиченнями громадян тощо [38, с. 16].

У цілому, впроваджуючи в Україні зарубіжний досвід щодо регулювання іноземного капіталу, слід враховувати такі аспекти:

- в основі механізму регулювання іноземного банківського капіталу повинна лежати гармонізація нормативно-правової бази України з міжнародними стандартами;
- зміцнення та подальший розвиток сегмента банків із державним капіталом, які спеціалізуються на реалізації стратегічних завдань економічного зростання країни;
- обґрунтування стратегії встановлення певних обмежень щодо створення та подальшої діяльності філій іноземних банків в Україні;
- сприяння розвитку транспарентності шляхом посилення вимог до публічної інформації банків з іноземним капіталом;
- створення нормативно-правової бази для обмеження доступу банків з офшорних юрисдикцій;
- уникнення відпливу капіталу за кордон у разі виникнення кризових явищ тощо [38, с. 16].

Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо регламентування діяльності іноземних банків є об'єктивною необхідністю у процесі визначення пріоритетних напрямків регулювання іноземного капіталу для банківської системи України, адже діюча в Україні система регулювання іноземного банківського капіталу на даний час не є ефективною. Причини полягають в тому, що вітчизняний досвід у цій сфері ще не достатній, з одного боку, а з іншого – в цілому в державі у період трансформаційних змін дещо перебільшувалась роль саморегулювання фінансових ринків.

3.2. Удосконалення регулювання діяльності іноземних банків в Україні

Досліджуючи роль іноземного капіталу в банківській системі України була виявлена необхідність формування єдиного підходу й створення ефективнішої системи державного регулювання іноземних банків, яка була б позбавлена фрагментарності та направлена на постійний моніторинг особливих параметрів діяльності транскордонних фінансових груп, а не лише їхніх дочірніх структур в Україні.

Нині банківська система України відкрита для входження іноземного капіталу. Всі банки незалежно від походження їхнього капіталу працюють в одному правовому полі, підлягають нагляду і контролю на загальних умовах. В Україні можуть створюватися дочірні банки зі 100-відсотковою участю іноземного капіталу, з частковою участю іноземних інвесторів, а також філії і представництва іноземних банків. Чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки зі 100-відсотковим іноземним капіталом, але з обов'язковою вимогою, що це мають бути дочірні банки, котрі діють у правовому полі України.

Однак відкриття філій іноземних банків, які не є самостійними юридичними особами, а лише структурними підрозділами головних банків, розташованих за кордоном і діяльність яких регулюється іноземним законодавством, може нести потенційну небезпеку для банківської системи України. З огляду на це було вивчено зарубіжний досвід щодо обмежень, які застосовуються в різних країнах до іноземного капіталу, з метою розробки рекомендацій щодо удосконалення регулювання діяльності іноземних банків та подальшої можливості їх практичної реалізації в Україні.

Метою регулювання процесу входження іноземного капіталу в більшості країн світу є насамперед недопущення на ринок ненадійних та фінансовонестабільних банків. При цьому існуючі критерії відбору заявлених іноземних банків можуть стосуватися як самих банків, так і країн їх

походження. Перш за все регулятор здійснює контроль за цілями входження нерезидентів, зазвичай вимагаючи від інвесторів подання бізнес-плану діяльності іноземного банку в приймаючій країні. Контроль за цілями здійснюється з метою виключення припливу короткострокового спекулятивного капіталу, що погіршує стабільність банківської системи [29, с. 422].

Результати досліджень показали, що банки з іноземним капіталом є фінансово стійкішими та стабільнішими, та не варто ігнорувати їх важливу роль як в подоланні наслідків фінансово-економічної кризи 2008-2010 рр., так і сьогодні, коли поряд з банкрутствами вітчизняних банківських установ, іноземні банки виступають ще тими факторами, які ще тримають нашу банківську систему на плаву.

Підхід до регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор країни має базуватися передусім на засадах:

- підтримки конкурентоспроможності банків із національним капіталом;
- використанні позитивних структурних і технологічних переваг банків з іноземним капіталом для підвищення інвестиційного потенціалу вітчизняного банківського сектору та соціально-економічного розвитку країни за рахунок підвищення монетизації економіки;
- прискореного розвитку фінансових ринків;
- оптимізації інституційної структури вітчизняного банківського сектору і наближення його до стандартів країн із розвинутою економікою [12].

При регулюванні варто звертати більше уваги на банки, через які підвищується рівень концентрації капіталу з однієї країни, проводити моніторинг темпів росту сукупної частки банківського капіталу під контролем окремих держав, а також їх інтеграційних об'єднань. Важливим завданням банківського регулювання, є створення стимулів для спрямування кредитних ресурсів на розвиток внутрішнього реального сектору економіки [43, с. 35].

Важливим напрямком вдосконалення регулювання діяльності іноземних банків є сприяння покращення фінансової прозорості через посилення вимог до публічної інформації, пов'язаної із фінансовим станом, власників і управлінців комерційних банків. Такі заходи сприятимуть вчасному та регулярному оприлюдненню фінансової звітності, а також змін правління банку чи його структури в офіційних ЗМІ та на корпоративних сайтах банківських установ й НБУ.

Впровадження заходів щодо підвищення фінансової прозорості не лише сприятиме кращій оцінці ризиків зацікавленими особами, а й підвищенню довіри власне й до самої банківської установи та банківської системи. Пріоритетними заходами є впровадження Базельських принципів, запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності, а також забезпечення гармонізації вітчизняного законодавства з банківськими директивами Європейського Союзу [29, с. 422].

При впровадженні системи банківського нагляду слід звертати особливу увагу не лише на показники функціонування дочірніх банків, а й також на їх материнські компанії тобто транснаціональні банки. Тобто потрібно забезпечити якісну систему консолідованого нагляду, що передбачала б доступ регулятора до необхідної інформації про іноземних інвесторів від уповноважених органів нагляду. Складовими елементами зазначеної системи мають бути: оцінка ризиків входження на вітчизняний ринок різних іноземних банківських установ, моніторинг їх діяльності, впровадження відповідних заходів у випадку порушення банківського законодавства тощо [31, с. 86].

Основними напрями регулювання діяльності іноземних банківських установ на нашу думку є: макроекономічні, організаційні та операційні. В узагальненому вигляді відобразимо основні заходи впливу за кожним напрямком у таблиці (див. табл. 3.3.).

Необхідність запропонованих напрямів регулювання іноземних банків і їх відповідність сучасним потребам розвитку банківської системи України

ґрунтується на детальному аналізі наслідків діяльності іноземних банків в Україні, що міститься в 2 розділі даної роботи.

Таблиця 3.3

Напрями регулювання діяльності банків з іноземним капіталом*

Напрямок регулювання	Заходи впливу
Макроекономічні	• забезпечення зайнятості населення, • удосконалення грошово-кредитної політики, • запровадження заходів детінізації української економіки, • сприяння розвитку ринку цінних паперів, • взаємоузгодженість фінансової та монетарної політик • ефективність антимонопольного регулювання.
Організаційні	• створення системи консолідованого нагляду, • покращення оцінки як системних, так і індивідуальних ризиків банківської діяльності, • підвищення транспарентності, • узгодження нормативно-правової бази, що регламентує функціонування банків згідно європейського законодавства й міжнародних стандартів, • сприяння вдосконалення корпоративного управління у банківських установах.
Операційні	• забезпечення розвитку кредитування реального сектору економіки без здійснення прямих адміністративних важелів впливу; • забезпечення дієвого механізму іпотечного кредитування з підвищенням вимог до оцінки ризиків; • запровадження ефективного механізму захисту прав кредиторів за умови повного виконання обов'язків перед позичальниками.

Примітка: складено автором за джерелом [29, с. 422]

Беручи до уваги стратегічні інтереси нашої країни, доцільніше запровадити належні підходи до впровадження державного регулювання процесів, що регламентують участь іноземного капіталу на ринку банківських

послуг та здійснення відповідного контролю за перебігом зазначених процесів. В даному випадку особливого значення набуває не так впровадження граничних норм, що регламентуватимуть частку іноземного капіталу в банківській системі України, як формування чітких та зрозумілих правил його припливу в нашу країну.

Такі правила повинні стати частиною макропруденційної системи банківського нагляду та передбачати вимоги як щодо надійності іноземного інвестора (з метою зниження ризику допуску неблагонадійних інвесторів), країни походження капіталу (з метою гарантування відповідного рівня регулювання за материнським банком, та забезпечення належної диверсифікації участі іноземних країн в банківській системі), цілі входження іноземних банків (з метою зниження ризиків спекулятивної діяльності та придбання вітчизняних банківських установ іноземними інвесторами) [41].

Таким чином, регулювання діяльності іноземних банків потребує запровадження комплексу заходів щодо їх реалізації. До числа таких заходів зараховують:

- установлення чітких, зрозумілих і прагматичних правил входження іноземного капіталу на територію нашої країни як складової системи макропруденційного банківського нагляду;
- формування повноцінної системи транскордонного консолідованого нагляду із забезпеченням доступу НБУ до інформації про зарубіжних інвесторів та споріднених осіб іноземних банків, що діють на території України, оцінки ризиків допуску на ринок різних видів іноземних банків та моніторингу їх подальшого функціонування тощо.

Впровадження даних заходів дасть змогу локалізувати діяльність відповідних банківських установ та використати їх потенціал для потреб розміщення на території нашої країни бажаних ланок глобальних мереж створення доданої вартості.

У світовій практиці застосовуються такі два основні шляхи збереження впливу держави на банківську систему. Перший передбачає створення законодавчих обмежень на збільшення участі іноземних банків у банківській системі країни. Другий шлях орієнтований на створення такої організаційної структури банківської системи, яка могла б співіснувати банкам як з іноземним, так і вітчизняним капіталом за рахунок поділу сфер діяльності та сегментів ринку.

На сьогодні доцільніше обрати другий шлях. Тобто поєднати антикризову політику уряду і НБУ та корекцію напрямів розвитку банківського сектору з метою створення фінансово потужного та конкурентоспроможного банківського сектору в Україні.

Отже, враховуючи вищесказане, можемо зробити наступні висновки.

Враховуючи тенденції глобалізації економічних процесів, вплив іноземного капіталу на банківську систему України, можливі фінансові та економічні ризики зростання частки іноземного капіталу, вже зараз необхідно розробити цілий комплекс регулюючих заходів та обмежувальних умов, яких потрібно суворо дотримуватись у процесі залучення іноземного капіталу в банківську систему країни. До таких заходів пропонуємо віднести:

- по-перше, за допомогою нормативних актів Національного банку забезпечити недопущення надмірної концентрації іноземного банківського капіталу на одному зі сегментів ринку банківських послуг з метою обмеження можливостей його подальшої монополізації;
- по-друге, забезпечити належний рівень прозорості джерел зовнішнього інвестування коштів у банківську систему;
- по-третє, розробити систему заходів щодо стимулювання не просто припливу коштів у вітчизняну банківську систему, а й привнесення іноземним капіталом новітніх технологій ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення;

- по-четверте, раціональна стратегія державного управління зазначеним процесом полягає в тому, щоб максимально інтегрувати іноземні банки в українську економіку, орієнтуючи її на досягнення пріоритетів національної соціально-економічної політики;
- по-п'яте, з метою прискорення капіталізації банків шляхом покращення умов інвестування в банківську систему слід реалізувати заходи щодо легалізації некримінальних тіньових капіталів, розширити участь банків в організованому фондовому ринку, підвищити вимоги до розміру статутного капіталу банків при їх реєстрації;
- по-шосте, обов'язковою вимогою, на нашу думку, є введення заборони доступу на вітчизняний ринок банків з офшорних зон [9].

Практичне втілення зазначених заходів, на нашу думку, відповідатиме загальноекономічним і регіональним пріоритетам розвитку України, дозволить цілеспрямовано підтримувати окремі галузі, стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, відновить довіру до банківської системи та сприятиме ефективній конкуренції банків з вітчизняним та іноземним капіталами.

За відсутності подібних обмежувальних заходів прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему матиме більшою мірою негативні наслідки та супроводжуватиметься підривом її стабільності і підвищенням вразливості до змін кон'юнктури світового фінансового ринку.

Посилення міжнародного руху банківського капіталу вимагає зваженої державної регуляторної політики, спрямованої на запобігання впливу світових фінансових криз та мінімізацію ризиків залежного розвитку банківської системи України. Тому питання побудова ефективної національної системи регулювання іноземних банків стає все більш актуальним та має передбачати вирішення накопичених проблем як на стратегічному, так і на тактичному рівні.

3.3. Загрози зростання частки іноземного капіталу для банківської системи України

За свідченням провідних експертів з досліджуваної проблематики, вплив іноземного капіталу на національну банківську систему є двоступеневим, тобто після досягнення певного проміжного «порогу», поява нових банків різко посилює всі наявні та приховані ефекти від присутності іноземних інвесторів. Залучення іноземного капіталу обумовлює появу серйозних проблем не лише для банківської системи, а й для української економіки (передусім її галузевої структури) та економічної безпеки держави в цілому.

Присутність на банківському ринку значної частки банків з іноземним капіталом може нести в собі різноманітні загрози та ризики банківській системі країни. Ці загрози пов'язані з потенційним занепадом вітчизняних банків в умовах загострення конкуренції з іноземцями, що мають значно більше можливостей користуватись дешевими ресурсами материнських банків, курсових коливань іноземних валют як у світі, так і в Україні, потенційного впливу нерезидентів на прийняття важливих економічних рішень (зокрема, вибору об'єктів кредитування в Україні).

В Україні серед індикаторів економічної безпеки, визначених «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» та затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, присутній індикатор «Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків», оптимальне значення якого має становити 20-25 %. Натомість значення в інтервалі від 26-30% вважається задовільним, 31-35% – незадовільним, 36-40 % – небезпечним, 41-60 % – критичним, що призводить до втрати контролю над банківською системою з боку держави.

Станом на 01.01.2018 р. частка присутності іноземного капіталу в українській банківській системі становила 56,0%. Такий рівень даного показника, є небезпечним з точки зору фінансової безпеки держави, через те, що він наближається до критичного значення у 60 %, визначеного у

«Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», що потребує уваги з боку держави з метою поступового збільшення частки вітчизняного капіталу у статутному капіталі українських банків.

Варто зазначити, що міжнародний досвід не дає однозначної відповіді на питання про граничні межі присутності банківського капіталу іноземного походження у банківській системі держави. Кожна країна вирішує це питання для себе самостійно, виходячи з власних аргументів.

Існують країни з мінімальною присутністю нерезидентів на банківському ринку на рівні до 10 % (КНР, Японія, Індія, Швейцарія, Канада, Франція, Італія), більш відкритими з точки зору присутності іноземного банківського капіталу (до 20 %) є ФРН, США, Велика Британія. Значно більш відкритими для іноземних інвестицій у банківську систему є країни Центральної та східної Європи, де рівень присутності нерезидентів на банківському ринку досягає рівня 60-95 % (Польща, Чехія, Болгарія, Словаччина, Румунія, Естонія, Литва) [26].

Аналіз ситуації, яка склалася з приходом “іноземців”, дає можливість виділити такі основні загрози для української банківської системи зокрема та для України в цілому (див. табл. 3.4.).

Таблиця 3.4

Загрози зростання частки іноземного капіталу для банківської системи України*

Загроза	Характеристика	Наслідки
Загроза економічній незалежності, тобто суверенітету України	Стрімке входження іноземних банків на банківський ринок України дає можливість іноземній стороні здійснювати суттєвий вплив на економіку України, в результаті чого можуть виникнути різке невмотивоване зниження курсу гривні, підвищення вартості кредитів та інше.	Відкриття шляху для впливу на владні, управлінські і фінансові структури України з боку іноземних політичних, ділових, громадських та релігійних кіл.

Закінчення табл. 3.4

Загроза банкрутства українських банків	Іноземні банки беруть гроші у своїх материнських установ задешево. В той самий час, вітчизняним банкірам доводиться залучати кошти від населення і сплачувати за це неабиякі проценти. Це означає, що банки стоять у заздалегідь нерівних конкурентних умовах	Зниження доходів населення від депозитів, виведення готівки з обігу, скорочення робочих місць, тотальний контроль над банками України з боку іноземних структур.
Загроза занепаду економіки України	Банки з іноземним капіталом мають свої інтереси, які можуть не співпадати зі стратегічними пріоритетами розвитку економіки нашої держави. Це може виражатися у вмотивованій відмові кредитувати галузі, які є конкурентами для країн, з яких ці банки до нас прийшли.	Зниження конкурентоспроможності вітчизняного виробника, залежність від постачальників обладнання, падіння темпів зростання виробництва.

*Примітка: складено автором за джерелом [21, с. 38; 61, с. 7]

Отже, основні конкурентні переваги групи банків з іноземним капіталом над іншими вітчизняними банками полягають у високому рівні зовнішньої підтримки, а саме можливості швидкого доступу до дешевих ресурсів материнських груп. Хоча зовнішня підтримка іноземних банків на території України материнськими компаніями може вважатися фактором фінансової стабілізації системи з точки зору ефективності, ліквідності й адекватності капіталу, така підтримка іноземних банків призвела до зростання зовнішньої заборгованості банківської системи України та появи специфічних загроз.

Існують досить серйозні фінансові й економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відтоком фінансових ресурсів.

Відносна дешевизна і легкість доступу до зовнішніх джерел фінансових ресурсів слугує вагомим аргументом на користь кредитування в іноземній валюті, що посилює доларизацію в Україні. Кредитування населення в іноземній валюті для купівлі імпортованих товарів призводить до погіршення зовнішнього та внутрішнього товарно-грошового балансу, вимивання коштів з України, падіння попиту на продукцію вітчизняних виробництв, орієнтованих на внутрішній ринок.

Існують структурні ризики «залежного розвитку» та загострення через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем. Формальні і неформальні критерії та цілі діяльності банків з іноземним капіталом не обов'язково збігаються з національними цілями соціально-економічного розвитку.

Структурна відсталість та інституційна слабкість економіки України робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною. Різне зниження частки національного банківського капіталу може призвести до ситуацій, коли певні сфери економіки будуть позбавлені кредитів, бо акціонери банків з іноземним капіталом завжди інвестуватимуть у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими. Особливо це стосується сфер української економіки, пов'язаних із видобутком та первинною переробкою мінерально-сировинних ресурсів, попит на які на світових ринках, незважаючи на певні коливання, був, є і буде. Україна зацікавлена в прискореному розвитку на інноваційній основі і в якнайшвидшій постіндустріалізації [21, с. 38].

Існує загроза «обвальної» глобалізації національної господарської системи та втрати економічного суверенітету. В умовах зростання глобальної нестабільності та конфліктності з непередбачуваними наслідками це вкрай небажаний сценарій, і сьогодні навіть високорозвинені країни здійснюють політику убезпечення від його можливих негативних наслідків вищевказаного.

Існують загрози для економічної безпеки країни через можливий неконтрольований відтік капіталу та фінансових ресурсів. Початковий притік іноземного капіталу у вигляді відкриття філій та особливо – придбання нерезидентами частки або всього статутного капіталу вітчизняних банків з часом може призвести до серйозного відпливу ресурсів з країни та виведення за кордон отримуваних доходів. Прискорене нарощування капіталізації банків за рахунок зовнішніх джерел порушує збалансованість зовнішнього балансу: великий профіцит фінансового рахунку платіжного балансу зумовлює ревальваційний тиск на курс національної валюти, що змушує Національний банк України викуповувати надлишкові обсяги іноземної валюти, провокуючи тим самим монетарно-інфляційні наслідки [21, с. 39].

Посилення ролі іноземних банків у банківському секторі, окрім створення вищезазначених загроз, призвело до низки інших структурних зрушень:

1. Поглибилася орієнтація банківської системи України на кредитування транснаціональних підприємств із капіталом країн-донорів. Цю стратегію використовують такі банки, як ING Bank Україна, КІБ Креді Агріколь, Сітібанк (PJSC Citibank), Кредобанк. Така кредитна підтримка створює передумови для посилення конкурентних переваг іноземних компаній над національними виробниками.

2. Спостерігається зміна структури кредитування за галузями. Іноземні банки більш схильні до кредитування торгівлі та підприємств з низькою доданою вартістю, ніж високоризикових інноваційних компаній [8].

Ключовими напрямками впливу для забезпечення фінансової та економічної безпеки банківської системи України мають бути наступні. Забезпечення монетарного суверенітету банківської системи України шляхом поступового зниження частки банків з капіталом іноземного походження у статутному капіталі банків до безпечного рівня нижче 40% (відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки

України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України) за рахунок здійснення наступних кроків.

На рівні Національного банку України: введення додаткового нормативу максимального сукупного розміру власного капіталу банків з іноземним капіталом державного походження, який має розраховуватись щомісячно по кожній країні інвестування окремо та не повинен перевищувати 10 % сукупного власного капіталу банківської системи України.

На рівні Кабінету Міністрів України: часткова комерціалізація державних банків шляхом продажу не більше ніж 20 % їх статутного капіталу зовнішнім інвесторам, що може забезпечити додаткові надходження до бюджету. Залучення до керівних органів державних банків топ-менеджерів, делегованих зовнішніми інвесторами, пропорційно їх участі в капіталі, має підвищити якість управління та забезпечити оптимізацію структури активів і пасивів [17].

Отже, підсумовуючи вищевикладене можемо зробити наступні висновки: активне проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор несе в собі як позитивні наслідки, так і певні ризики, які можуть не лише призвести до зміни його структури, а й спричинити неконтрольовані наслідки для економічної системи держави. Головним ризиком нарощення частки іноземного капіталу в банківській системі України є зниження рівня фінансової безпеки держави, хоча і фінансова криза не спричинила відтік іноземного капіталу з банківської системи України, а іноземні інвестори проявили стратегічний інтерес до вітчизняного банківського сектору. Підвищення ролі іноземного банківського капіталу протягом фінансової кризи може створювати нові ризики, пов'язані з посиленням загрози економічному суверенітету країни і така тенденція повинна адекватно враховуватися у регуляторній політиці Національного банку України та уряду.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Провівши аналіз діяльності іноземних банків та їх впливу на банківський сектор України можна зробити наступні висновки.

Найбільш вичерпним визначенням терміну іноземного банку був запропонований такий: це банківська установа, що знаходиться під контролем інвесторів з зарубіжних країн, які володіють 100% акцій, і при цьому прийняття стратегічних рішень щодо його функціонування здійснюється із-за кордону.

Відповідно до чинного законодавства іноземні банки можуть входити на банківський ринок України в наступних формах: представництва, дочірні компанії та філії.

Однозначної відповіді на питання про позитивний чи негативний характер діяльності іноземних банків не існує, оскільки це залежить від комбінації різних факторів. Однак при розгляді конкретної економічної ситуації, що склалася у визначеній банківській системі, уповноважені органи влади мають змогу, комплексно оцінивши переваги та ризики, розробити ефективний інструментарій регулювання експансії іноземних банків.

Аналізуючи вплив банків з іноземним капіталом на банківську систему були отримані наступні результати. За період 2013–2018 рр. кількість банків з іноземним капіталом в Україні зменшилася на 15 (або на 26,4%), з них кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом на чотири (або на 18,2%). Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банківської системи України зростає починаючи з 2015 року та станом на 01.01.2018 року становить 56,0%. Такий показник частки присутності іноземного капіталу в статутному фонді банківської системи перевищує порогове значення у 40%, визначений «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України та свідчить про її небезпечний рівень.

Найбільшу питому вагу в капіталі банківської системи України має

іноземний капітал таких країн, як Росія (82%), Франція (3,95%), Угорщина (3,9%), Австрія (3,9%), Польща (1,6%), Греція (1,6%). Водночас, частка інших країн (Кіпр, Туреччина, Італія, Казахстан, США, Нідерланди тощо) є незначною та складає до 1%.

Уся група банків з іноземним капіталом пришвидшено нарощувала обсяг активів упродовж 2015–2017 рр., які на кінець 2017 р. становили 547 млрд. грн. та зросли на 20% порівняно з 2015 р. Частка активів банків іноземних банківських груп у загальному обсязі активів банків України на кінець 2016 р. становила 34,7%, станом на кінець 2017 р. була на рівні 29,6%. Відповідна тенденція прослідковується й у вітчизняних банків. Зростання чистих активів вітчизняних банків було зумовлене приростом ОВДП у портфелях банків, переважно внаслідок докапіталізації держбанків.

Для визначення ефективності активів досліджуваних банків було розраховано коефіцієнти ROA (рентабельність активів, %) для кожного з банків іноземних банківських груп, а їх аналіз дав змогу виявити банки, активи яких були рентабельними протягом 2015–2017 рр., однак частка таких банків становила лише 32% від загальної кількості аналізованих банків групи.

У процесі аналізу впливу банків з іноземним капіталом на фінансову стійкість банківської системи була запропонована інтегральна модель оцінки фінансової стійкості банківської системи, яка базується на чотирьох основних групах показників, а саме: капітальної стійкості, якості активів та пасивів банку, ліквідності та ефективності управління банком. Розрахувавши щільність зв'язку інтегрального показника фінансової стійкості та частки іноземного капіталу в банківській системі України отримали наступний результат: щільність зв'язку - висока, напрямок зв'язку – позитивний, коефіцієнт кореляції = 0,60786. Відповідно до отриманих результатів можемо сформулювати тезу, що існує пряма залежність між інтегральним показником фінансової стійкості та частки іноземного капіталу в банківській системі України.

Провівши аналіз впливу банків на банківську систему України, можемо констатувати той факт, що банки з іноземним капіталом займають величезну частку в банківській системі України, мають прямий вплив та відіграють все більшу роль на банківському ринку України. З огляду на це об'єктивної необхідності набуло вирішення питання перспективи розвитку банків з іноземним капіталом та можливі фінансові і економічні ризики зростання частки іноземного капіталу для банківської системи України.

Очевидним є факт необхідності удосконалення регулювання діяльності іноземних банків, адже діюча в Україні система регулювання іноземного банківського капіталу на даний час не є ефективною. Причини полягають в тому, що вітчизняний досвід у цій сфері ще не достатній. Саме тому пріоритетного значення набуває вивчення зарубіжного досвіду, та його застосування в процесі розробки нових підходів щодо регламентування діяльності банків з іноземним капіталом.

Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо регламентування діяльності іноземних банків є об'єктивною необхідністю у процесі визначення пріоритетних напрямків регулювання іноземного капіталу для банківської системи України, адже діюча в Україні система регулювання іноземного банківського капіталу на даний час не є ефективною. Причини полягають в тому, що вітчизняний досвід у цій сфері ще не достатній, з одного боку, а з іншого – в цілому в державі у період трансформаційних змін дещо перебільшувалась роль саморегулювання фінансових ринків.

При впровадженні в Україні зарубіжного досвіду регулювання банків з іноземним капіталом слід дотримуватись таких аспектів:

- гармонізувати нормативно-правову базу України з міжнародними стандартами;
- обґрунтувати стратегії встановлення певних обмежень щодо створення та подальшої діяльності філій іноземних банків в Україні;
- сприяти розвитку транспарентності шляхом посилення вимог до публічної інформації банків з іноземним капіталом;

- створити нормативно-правову базу для обмеження доступу банків з офшорних юрисдикцій;
- уникати відпливу капіталу за кордон у разі виникнення кризових явищ.

Удосконалення регулювання діяльності іноземних банків на нашу думку слід здійснити через комплекс заходів: макроекономічні напрями регулювання; організаційні напрями; операційні напрями.

Було визначено, що регулювання діяльності іноземних банків потребує запровадження комплексу заходів щодо їх реалізації. До числа таких заходів були віднесені:

- установлення чітких, зрозумілих і прагматичних правил входження іноземного капіталу на територію нашої країни як складової системи макропруденційного банківського нагляду;
- формування повноцінної системи транскордонного консолідованого нагляду із забезпеченням доступу НБУ до інформації про зарубіжних інвесторів та споріднених осіб іноземних банків, що діють на території України, оцінки ризиків допуску на ринок різних видів іноземних банків та моніторингу їх подальшого функціонування тощо.

Було визначено, що присутність на банківському ринку значної частки банків з іноземним капіталом несе в собі різноманітні загрози та ризики банківській системі країни. Саме тому були запропоновані наступні напрями впливу для забезпечення фінансової та економічної безпеки банківської системи України: введення додаткового нормативу максимального сукупного розміру власного капіталу банків з іноземним капіталом державного походження; часткова комерціалізація державних банків шляхом продажу не більше ніж 20 % їх статутного капіталу зовнішнім інвесторам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29 жовтня 2013 року N 1277 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.html.
3. Про режим іноземного інвестування : Закон України № 93/96-ВР від 19.03.1996 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96- %D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80).
4. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2017 року. Національне рейтингове агентство «Рюрик». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_3_kv_2017.pdf
5. Андрос С., Хиленко В. Інституційні, мікро- та макроекономічні наслідки участі іноземного капіталу в банківському секторі / С. Андрос, В. Хиленко. – Банківська справа. – 2012. – № 4 – С. 31-41.
6. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наук. досліджень Нац. банку України : Знання, 2011. – 504 с.
7. Аржевітін С. М. Іноземний капітал та його вплив на банківську систему України / С. М. Аржевітін // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2010. – Вип. 24. – С. 443–453.

8. Баранова Ю. М. Детермінанти руху іноземного капіталу в банківському секторі України [Електронний ресурс] / Ю. М. Баранова // - Режим доступу: journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/2314/2034.
9. Белінська Я. Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему [Електронний ресурс] / Я. Белінська, Я. Жаліло // Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Juli2009/01.htm>
10. Величко І. А. Участь іноземного капіталу в банківській системі України / І.А. Величко // Банківська справа. – 2016. – № 7. – С. 10–14.
11. Владичин У. В. Економічна сутність іноземного банківництва : зб. наук.-техн. праць / У. В. Владичин // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – Вип. 17.2. – С. 147-151.
12. Галайко Н. Р. Присутність іноземного та російського капіталу в банківській системі України [Електронний ресурс] / Н. Р. Галайко // Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3956>
13. Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України. Дзеркало тижня. № 26 (605). 0 – [Електронний ресурс] / В.М.Геєць. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2040/53895/>.
14. Гірняк В. В. Іноземний капітал банків України: ризики та можливості / В. В. Гірняк // Інноваційна економіка. – 2014. – № 5. – С. 261–264.
15. Гірняк В. В. Оцінка ефективності використання іноземного капіталу у вітчизняних банківських установах за методикою динамічного нормативу / В. В. Гірняк // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 1. – С. 58–68.
16. Гірченко Т.Д. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банків іноземних банківських груп в Україні. /Гірченко Т.Д., Стороженко О.О., Шейко О.П.//Гроші, фінанси і кредит. - 2017. - №16. - С. 670-675.

17. Гладких Д. М. Актуальні проблеми реалізації грошово-кредитної політики в Україні та основні напрями їх вирішення [Електронний ресурс] / Д.М. Гладких // - Режим доступу: <http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive>.
18. Д'яконова І. І. Іноземний капітал у банківській системі України: реалізація системних принципів / І. І. Д'яконова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2013. – Вип. 37. – С. 6–15.
19. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С.37–45.
20. Дзюблюк, О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків / О. Дзюблюк, О. Владимир // Вісник Національного банку України. - 2014. - № 5. - С. 26-33.
21. Довгань Ж.М. Позитивні та негативні наслідки впливу іноземного капіталу на стійкість банківської системи України / Ж.М. Довгань // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – 2011 – Вип. 1 (10). Ч. 2. – С. 38-43.
22. Довгань, Ж.М. Фінансова стійкість банківської системи України [Текст] / Ж. Довгань // Українська академія банківської справи Національного банку України. – 2012. – С. 10-20.
23. Дорошенко Г. Сучасні тенденції руху іноземного капіталу у банківському секторі України / Г.Дорошенко // Економічний аналіз. – 2013. – №12–С.32-34.
24. Другов А.А. К вопросу о регулировании уровня иностранного капитала в банковской системе (на примере Украины) / А.А. Другов, Т.С. Смовженко // Деньги и кредит. – 2008. – № 4. – С. 49–52.

25. Заєць М.А. Іноземний капітал в банківській системі України в умовах кризових явищ/ М. А. Заєць, В. С. Задорожнюк// Вісник економічної науки України. - №3. – 2014. С. 28.
26. Катасонов В. О позициях иностранного капитала в банковских системах стран мира. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.fondsk.ru/news/2016/01/10/o-poziciah-inostrannogo-kapitalav-bankovskih-sistemah-stran-mira-37885.htm>.
27. Коваленко О.О. Проблеми та перспективи присутності іноземного капіталу в банківській системі України. /О.О. Коваленко// Ефективна економіка// - 2011. №6. С. 1-2.
28. Корнилюк Р.В. Вплив іноземних банків на розвиток кредитного ринку України / Р. Корнилюк // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 50–59.
29. Корнилюк Р.В. Класифікація методів регулювання діяльності іноземних банків / Р.В.Корнилюк // Формування ринкової економіки. — К. : КНЕУ — 2010. Вип.23. — С.422-429.
30. Костогриз В. Г. Інновації банків з іноземним капіталом у банківській системі України / В. Г. Костогриз // Науковий вісник Херсонського державного університету : Економічні науки. – 2016. – Вип. 16(2). – С. 108–111.
31. Крашевська М.І. Вплив іноземних банків на банківський сектор України. М.І. Крашевська / Монетарне управління економікою і банківські технології // - 2015. – С.48-49.
32. Криленко Д.В. Сучасна політика регламентування діяльності та методів залучення іноземного банківського капіталу. /Криленко Д.В, Нижник А.О - Гроші, фінанси і кредит – 2016, №11. С. 214-218.
33. Кузнєцова А. Оцінка впливу іноземного капіталу на банківську систему України // Вісник НБУ. – 2007. – № 1. – С. 24-27.

34. Литвинюк О.В. Методологічні засади інтегральної оцінки фінансової стійкості банківської системи України на основі якості управління активами та пасивами./ Литвинюк О.В.// – Одеса. – 2014. – С.4-5.
35. Ковач М.Й. Вплив іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України / М.Й. Ковач, М.П. Лазур // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.3. – С. 242-247.
36. Молдавська О.В. Аналіз банків з іноземним капіталом / О. В. Молдавська, Ю. В. Кіях // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 287–292.
37. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редко.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 р. – 864с.
38. Онищенко В. Регулювання іноземного капіталу в банківській системі: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні / В. Онищенко, С. Манжос // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 11. – С. 16–21.
39. Осадчий Є.С. Іноземний капітал в банківській системі України: монографія / Є.С. Осадчий // . – 2010. – Київ. – 15 С.
40. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] : / Національний банк України НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
41. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи) [Електронний ресурс] : / Національний банк України НБУ. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>.
42. Островська О. М. Банковська справа: Тлумачний словник. — 2-ге вид. — М.: Гелиос АРВ, 2001. — 400 с.

43. Пасічник І.В. Проблеми та перспективи входження іноземного капіталу в банківський сектор України / І. В. Пасічник, З. М. Карасьова, Ю. І. Гулевата // Молодий вчений. – Херсон : Гельветика, 2015. \ №1(16). – С. 34-37.
44. Прімерова О. К. Оцінка участі іноземного капіталу у банківській системі України / О. К. Прімерова // Статистика України. — 2008. — №4. — с. 54–58.
45. Рейтинг надійніших банків в Україні 2018: /Форіншурер страхування. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://forinsurer.com/rating-banks>.
46. Рекова Н.Ю. Іноземні акціонери учасників фондового ринку: проблеми фінансової безпеки України / Н.Ю. Рекова, Н.В. Нікешина // Молодий вчений. – Херсон : Гельветика, 2015. \ №12(27). – С. 161-164.
47. Рисін В. В. Причини і наслідки впливу іноземного капіталу з банківського сектору України: тенденції 2010-2013 рр. / В. В. Рисін // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 122–127.
48. Розподіл банків на групи на 2016 рік : Додаток до рішення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду платіжних систем від 31 грудня 2015 року № 657 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=26117625>.
49. Романик О.Р. Вплив іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему. / О.Р. Романик/ Збірник наукових праць. – 2013. - №37. – с. 348.
50. Сологуб Д. Чи слід дозволити діяльність філій іноземних банків в Україні? [Електронний ресурс] / Д. Сологуб, К. Требеш, Р. Джучі // - Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2004/ T35_ukr.pdf.
51. Соскін О. Вихід іноземного капіталу з банківської системи України призведе до її занепаду. /О. Соскін // Українські національні новини. –

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/566836-vihidinozemnogo-kapitalu-z-bankivskoyisistemi-ukrayini-prizvede-do-yiyi-zanepadu-o.soskin>.
52. Стуков В. Банки: черговий рік випробувань / В. Стуков. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua>.
53. Тенденції банківського сектору у 2017 році: / Національний Банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64650400>.
54. Циганов О. Конкурентна позиція українських банків з іноземним капіталом. / О. Циганов // Економіка. – 2011 - №3 – С. 54-60
55. Чим загрожує зростання іноземного капіталу в банківській системі України? - думка експертів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankchart.com.ua/>.
56. Чуб О. Становлення та розвиток банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу [Текст] / О. Чуб // Банківська справа. – 2008. – №6. – С. 86.
57. Чуприна А. І. Роль іноземного капіталу в банківській системі України/ А. І. Чуприна, Т. І. Міщенко // Проблеми раціонального використання соціально- економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції : [зб. наук. праць]. – 2010. – №2.
58. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми і перспективи / Н.М. Шелудько // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 100 - 107.
59. Шкура І. С. Іноземний капітал в банківському секторі України / І. С. Шкура // Вісник Академії митної служби України. – 2007. – №3(35). – С. 17.

60. Шляхи вирішення проблем, пов'язаних з високим рівнем присутності іноземного капіталу в банківській системі України: / Національний Банк України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/inozemn_kapital-cbb0a.pdf.
61. Шпиг Ф.І. Банки з іноземним капіталом як можлива загроза для національної економіки / Ф.І. Шпиг, А.О. Єпіфанов // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей І Міжнародної науково-практичної конференції (2014 р.) – Суми : УАБС НБУ, 2014. – С. 7-8.
62. Claessens S., Leaven L. What Drives Bank Competition? Some International Evidence // World Bank Policy Research Paper. – 2003. – № 3113. – 563–583р.

ДОДАТКИ

Додаток А

Власники істотної участі та країни походження іноземного банківського капіталу, станом на 01.01.2018*

Найменування банку	Власники істотної участі	Країна походження капіталу	Сукупна участь особи в банку, %.
ПАТ «Промінвест-банк»	Державна корпорація «Банк розвитку та зовнішньоекономічної діяльності (Внешнекономбанк)»	РФ	99,3916
ПАТ «ВТБ БАНК»	Банк ВТБ (ПАТ)		99,9944
ПАТ «СБЕРБАНК»	Sberbank of Russia (ПАТ «Сбербанк Росії»)		100
АТ «БМ БАНК»	Банк ВТБ (ПАТ)		100
ПАТ «Банк Форвард»	ФО Таріко Рустам Васильович		100
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	ПроКредит Холдинг АГ ПК ТАК та Ко. КГаА	Німеччина	86,0485
ПАТ «Дойче Банк ДБУ»	ДОЙЧЕ БАНК АКЦИОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО [DEUTSCHE BANK AKTIENGESELLSCHAFT] (Дойче Банк АГ)		100
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	Mikhail Fridman (Михайло Фрідман)	Ізраїль	36,47
	German Kh (Герман Хан)		23,27
	Alexey Kuzmichev (Олексій Кузмічов)	РФ	18,12
ПАТ КБ «ПРАВЕКСБАНК»	INTESA SANPAOLO S.p.A. Інтеза Санпаоло С.п.А.	Італія	100
АТ «УкрСиббанк»	Public Joint-Stock Company BNP Paribas S.A. (ПАТ «БНП Парібас»)	Франція	84,996
ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК»	КРЕДІ АГРИКОЛЬ Ес.А або АТ КРЕДІ АГРИКОЛЬ CREDIT AGRICOLE S.A		99,9961
ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	Публічна компанія Євробанк Ergasias S.A. (Eurobank Ergasias S.A.)	Греція	99,9656
АТ «ПІРЕУС БАНК МКБ»	PIRAEUSBANK S.A. (ПІРЕУС БАНК С.А.)		99,9918

Закінчення дод. А

ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	Mikhail Fridman (Михайло Фрідман)	Ізраїль	36,47
	German Kh (Герман Хан)		23,27
	Alexey Kuzmichev (Олексій Кузмічов)	РФ	18,12
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Raiffeisen Bank International AG Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ	Австрія	87,47
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	ING Groep N.V. (ІНГ Груп Н.В.)	Нідерланди	100
АТ «ОТП БАНК»	OTP Bank Plc. ВАТ ОТП Банк	Угорщина	100
ПАТ «СІТІБАНК»	Citigroup Inc. (Citigroup Inc.)	США	100
ПАТ «КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК»	ФО Озієгін Мустафа	Туреччина	100
ПАТ «СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК»	Скандинавіска Енскілда Банкен АБ (публ)/ Skandinaviska Enskilda Banken AB (publ)	Швеція	100

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

Додаток Б

**Показники динаміки частки активів банків з іноземним та вітчизняним
капіталом станом на 01.01.2017-01.01.2018 рр., %***

	Банки з іноземним капіталом			Банки з вітчизняним капіталом		
Стаття активу	2017	2018	Відхилення	2017	2018	Відхилення
Грошові кошти та їх еквіваленти	16,88	5,12	-11,8	12,54	5,76	-6,8
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	1,51	3,37	1,9	8,68	9,66	0,98
Кошти в інших банках	7,76	10,93	3,2	3,84	6,26	2,42
Кредити та заборгованість клієнтів	58,08	42,64	-15,4	36,36	35,15	-1,2
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	5,58	4,54	-1,0	26,26	26,82	0,56
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	1,38	2,99	1,6	3,17	9,1	5,9
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0,09	0,06	-0,03	0,06	0,01	-0,05
Інвестиційна нерухомість	2,11	1,81	-0,3	0,74	0,69	-0,05
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0,19	0,18	-0,01	0,09	0,07	-0,02
Відстрочений податковий актив	1,27	0,7	-0,57	0,36	0,3	-0,06
Основні засоби та нематеріальні активи	3,66	2,56	-1,1	2,55	2,3	-0,25
Інші фінансові активи	0,72	1,14	0,42	1,76	1,55	-0,21
Інші активи	0,54	0,74	0,2	3,12	2,33	-0,79
Загальні активи, усього	100	100	0	100	100	0

*Примітка: складено автором за джерелом [40]

**Показники динаміки частки зобов'язань банків з іноземним та
вітчизняним капіталом станом на 01.01.2017-01.01.2018 рр., %***

Стаття зобов'язань	Банки з іноземним капіталом, %			Банки з вітчизняним капіталом, %		
	2017	2018	Відхилення	2017	2018	Відхилення
Кошти від НБУ	0,25	0,13	-0,12	2,85	3,9	1,05
Кошти банків	16,9	8,5	-8,4	3,25	2,8	-0,45
Кошти клієнтів	75,4	71,9	-3,5	76,6	82,4	5,8
Кошти суб'єктів господарювання	43,9	43,6	-0,3	34,6	30,5	-4,1
Кошти фізичних осіб	31,5	26,9	-4,6	41,9	49,6	7,7
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю	0,03	0,02	-0,01	0,01	0,0	-0,01
Боргові цінні папери, емітовані банком	0,12	0,01	-0,11	0,3	0,02	-0,28
Інші залучені кошти	0,4	12,7	12,3	13,9	6,9	-7
Зобов'язання щодо податку на прибуток	0,02	0,08	0,06	0,01	0,01	0
Відстрочені податкові зобов'язання	0,02	0,02	0	0,09	0,1	0,01
Резерви за зобов'язаннями	0,8	0,98	0,18	0,23	0,44	0,21
Інші фінансові зобов'язання	1,23	3,1	1,87	1,22	2,2	0,98
Інші зобов'язання	0,6	0,6	0	0,3	0,5	0,2
Субординований борг	4,3	1,9	-2,4	1,23	0,8	-0,43
Загальні зобов'язання, усього	100	100	0	100	100	0

*Примітка: складено автором за джерелом [40]